

ODELJENJE ZA DEMOKRATIZACIJU

PRIDRUŽIVANJE
GLASOVI MANJINA

autori:

*Mauro Arrigoni,
Anna-Maria Biro
Sehadin Shok
Claire Vallings*

prevodioci:

*Dhurata Rexhëbeqaj
Lumni Rama
Figen Kazaz
Biserka Ivanović
Adela Stojiljković*

dizajn:

Shpend Kada

Mission in Kosovo

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
Odeljenje za demokratizaciju

PREDGOVOR

Mandat misije OEBS-a na Kosovu je da podrži razvoj demokratskih struktura, koje predstavljaju interes zajednica na Kosovu. U okviru OEBS - a, programi podrške etničkih zajednica su usredsređeni na pitanja pomirenja, integracije i izgradnje kapaciteta, promovisanja demokratskih vrednosti u etničkim zajednicama i poboljšanju njihove pozicije prema drugim etničkim zajednicama i privremenoj upravi. Projekat "Glasovi Birača" teži tome.

U vreme objavljivanja, na Kosovu se održavaju drugi opštinski izbori. Na lokalnom nivou su u cilju izbegavanja međuetničke diskriminacije u strukturi Skupština Opština (SO), od strane Međunarodne zajednice naimenovani oni predstavnici etničkih zajednica koji nisu učestvovali na prvim opštinskim izborima održanim pre dve godine. U isto vreme preduzete su i druge mere. UNMIK-ova Uredba 2000/45 "O samoupravi opština na Kosovu" predviđela je ustanovljenje obaveznih komiteta za zajednice i medijaciju. Ovo je dozvolilo pojedincu ili grupi pojedinaca iz bilo koje etničke, lingvističke ili religiozne zajednice u opštini koja tvrdi da je pretrpela diskriminaciju od strane administracije pri ulaganju žalbe, da pošalje predmet Komitetu za nadgledanje za razrešenje.

Sa ustanovljenjem institucionalnog okvira na lokalnom nivou u cilju zaštite prava manjina, političke partije i organizacije civilnog društva na Kosovu imaju stalnu podršku OEBS-a za ojačanje organizacionih kapaciteta. Ovaj rad se nastavlja, a OEBS se nada da će ova brošura biti korisna za SO i relevantne međunarodne činioce posle ovogodišnjih izbora i da će pomoći njihov rad u predstojećim godinama. Ali, što je najvažnije, mi bismo želeli da ova brošura pomogne bolje razumevanje situacije ne-srpskih manjina na Kosovu i naročito podrži efektivno učešće manjina u lokalnoj upravi.

*Ambasador Pascal Fieschi
Zamenik SPGS, Šef misije OEBS-a na Kosovu*

Sadržaj

1.	Uvod	05
2.	Pregled	06
3.	Regionalni pregled	
	Peć	11
	Prizren	14
	Mitrovica	17
	Gnjilane	21
	Priština	25
4.	Zaključak	29
5.	Preporuke	30
6.	Aneksi	
	<i>Aneks I: Spisak sastanaka održanih sa pripadnicima manjinskih zajednica širom Kosova jula 2002.</i>	33
	<i>Aneks II: Upitnik</i>	36
	<i>Aneks III: Službeni jezici i predstavnici nesrpskih manjina u anketiranim opštinama</i>	38
	<i>Aneks IV: Preporuke OEBS-a za efikasno učešće nacionalnih manjina u javnom životu</i>	40
7.	Dalja čitanja	46

U V O D

Kao nastavak projekta Glasovi birača,¹ 'Pridruživanje – glasovi manjina' teži ka pružanju preporuka opštinama Kosova. Preporuke odgovaraju na interese nesrpske manjinske populacije Kosova. Usredsređenost nesrpskih manjina² potiče od ideje, koju su stalno pokretale manje zajednice na Kosovu, da su njihovi interesi zanemarivani u procesu izgradnje institucija u protekle tri godine.

Ovo istraživanje održano uz pomoć nesrpskih manjina na Kosovu, je prvo ove vrste. Međutim na svim sastancima postalo je jasno da je jako teško prikupiti precizne podatke o pružanju usluga i opštim uslovima života manjina na Kosovu. Šta više izgradnja institucija uz poštovanje etničkih razlika je još uvek u nastanku. Životi manjina su još uvek pod dejstvom konflikta iz 1999. Interesi uključuju bezbednost, slobodu kretanja, imovinska pitanja, nezapošljenost i druga pitanja sa kojim se sreću privremeno raseljena lica i izbeglice. Često postoji i podela u samoj zajednici, a ne samo među zajednicama što može da zaustavi saradnju.

Ova brošura, ma koliko ona bila nesavršena, je pokušaj da se doprinese dugom procesu izgradnje institucija i učešću manjina na Kosovu. Na ovim sastancima OEBS i IFES bili su svedoci odlučnosti da se razumeju različite perspektive. Nada ostaje da će same manjinske zajednice nastaviti dijalog iniciran izdavanjem brošure 'Pridruživanje/Glasovi Manjina'.

METODOLOGIJA

Međunarodna fondacija za izborne sisteme (IFES) i Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) održali su više od 70 sastanaka širom Kosova sa manjinskim grupama Aškalija, Bošnjaka, Hrvata, Egipćana, Goranaca, Roma i Turaka.³ Preko 800 ljudi učestvovalo je u diskusiji i odgovorilo na upitnik, ili anketu,⁴ i govorili su o dva glavna polja opštinskih usluga, (1) službu koja je povezana sa opštim uslovima, i (2) usluge koje su specifične za manjine, a odnose se na zaštitu i promociju etničkih i lingvističkih identiteta zajednica. Upitnik je preveden na maternji jezik različitih grupe u pitanju. Od grupa se tražilo da daju komentare na pristup zgradi opštine i koliko je često posećuju. U dodatku od anketiranih se tražilo da daju procenu sedam usluga za koje su u toku prethodnog projekta Glasovi birača – smatrane najvažnijim prethodnih godina. Ove javne službe uključuju: održivi ekonomski razvoj; vodosnabdevanje; lokalne puteve i transport; zdravstvo; i socijalnu pomoć. Usluge okarakterisane kao specifične za manjine bile su komunikacija na maternjem jeziku u lokalnoj upravi (i prevod službenih dokumenata); obrazovanje na maternjem jeziku; organizacija kulturnih događaja od strane opštine; i konačno politička predstavljenost zajednice.

¹ Vidi Glasovi birača: Interesi zajednica (2000) i Glasovi birača: Interesi Kosova (2001), obe brošure je objavila misija OEBS na Kosovu, odeljenje demokratizacije.

² Dalje u ovoj brošuri termin "manjine" koristiće se za "nesrpske manjine".

³ Vidi aneks I za spisak sastanaka koji su održani sa manjinskim zajednicama širom Kosova.

⁴ Vidi aneks II za kopiju upitnika

Istraživanje je pokrilo četiri glavna polja usluga koje su specifične za javne usluge manjina.

- **Upotreba manjinskih jezika u javnim službama** uključujući: komunikaciju na jeziku manjina u opštini, zvanična dokumenta na jeziku manjina; imena mesta na jeziku manjina; i javne natpise na jeziku manjina
- **Obrazovanje na maternjem jeziku** u predškolskim, osnovnim i srednjoškolskim ustanovama
- **Kulturni događaji organizovani od strane opštine** za jednu manjinu ili međukulturne događaje.
- **Učešće u manjinskim strukturama** izabраних или наименованих чланова мањинских заједница, и цивилних службеника или упошљеника у општинама.

U drugoj fazi projekta serija brošura (jedna za svaki region) proizvedene su na osnovu odgovora dobijenih iz gore navedenog istraživanja. Ove regionalne brošure su prevedene na jezike manjina. Treba istaći da su primarni ciljevi ovog istraživanja bili prezentacija percepcije, viđenja i mišljenja navedenih manjina njihovom pristupu opštinskim uslugama. Otkrića ovog istraživanja su jako važna jer reflektuju percepciju, nesrpskih manjina na Kosovu, i njihove uslove života.

U trećoj fazi projekta, organizovani su sastanci koji su pratili ovo istraživanje u svakom od regiona sa onim pripadnicima manjina koji su učestvovali u istraživanju. Ovoga puta učesnici su bili predstavnici zajednica – vođe zajednica, novinari, učitelji i članovi NVO – sa ciljem da podstaknu neformalne kritike i komentare o informacijama koje su dobijene iz istraživanja. Učesnici su pozvani da sačine preporuke koje će biti adresirane relevantnim akterima za poboljšanje opštinskih usluga specifičnih za manjine.

Konačna verzija ove istrage uključuje i komentare sa regionalnih sastanaka, koji oslikavaju visoki nivo

dispariteta između nivoa informacija koji su predstavili anketirani na pitanja postavljena u toku istraživanja i onih koje su dali predstavnici njihovih zajednica. Razlike u njihovim percepcijama jasno su uočljive u njihovim izlaganjima.

Ova brošura iznosi rezultate istraživanja po regionima, i uključuje preporuke formulisane u samom regionu. Preporuke i nalazi treba da budu shvaćeni kao vodič kroz socijalni, politički i kulturni interes nesrpskih manjina u životu na Kosovu danas. Ovo može da stvori osnov za pronalaženje načina za rešenje njihovih problema

PREGLED ISTRAŽIVANJA

Manjinske grupe imaju dva najveća problema koji u najvećoj meri doprinose njihovom osećaju izolacije. Prvo je nezapošljenje, većina oseća da nemaju snage da poboljšaju situaciju bez pomoći. Sledeći problem je to što opštinski službenici ignorišu ili se na pravilan način ne odnose sa njihovim specifičnim interesima.

Manjinske grupe se osećaju da nisu dovoljno dobro predstavljene, od strane njihovih izabраних или наименованих чланова у SO или вођа заједнице. Nekoliko je izrazilo zabrinutost da njihovi predstavnici mogu da imaju malo uticaja, što je izgradilo njihov osećaj marginalizacije. Sve zajednice, bez obzira na to da li se osećaju dobro predstavljeno ili ne, zatražile su bolji kontakt sa predstavnicima i opštinskim radnicima.

Tabela koja je predstavljena dole daje kratak pregled prioritarnih interesa manjinskih zajednica i opisuje njihovo viđenje u odnosu sa predstavnicima.

Zajednica	Prioritetni interesi	Odnos sa predstavnicima
Aškalijske	Nezapošljenost; obrazovanje; razočarenje u opštinsku strukturu	Veruju predstavnicima
Bošnjaci	Nezapošljenost, obrazovanje i kultura. Sloboda kretanja i bezbednosna pitanja u severnoj Mitrovici	Zadovoljni, ali opšti konsenzus da nisu dovoljno aktivni
Hrvati	Bezbednost (i transport); kultura	Nedovoljno poverenja
Egipćani	Education; unemployment	Slabo
Goranci	Nezapošljanost; jezik; poštovanje prema zajednici; komunikacija (u Dragašu). Strah od represije	Slabo
Romi	Nezapošljenost; ekonomska situacija; jezik (i njegova upotreba u obrazovanju); nedovoljno kontakta sa lokalnom upravom	Nezadovoljni (osim u Peći)
Turci	Razočaranje u lokalnu upravu	Zadovoljni (uprkos nedovoljnom poverenju u Prizrenu)

Manjinske grupe su zatvorene u krugu, gde osećaju da su isključeni iz procesa donošenja odluka. Osećaj nemoći da kontrolišu politička i ekonomska dešavanja je ojačan sa post-komunističnim zakonodavstvom klientelističke javne administracije. Sve gore navedeno zajedno je pojačano sa nedostatkom javnih usluga na opštinskom nivou. Neki članovi Bošnjačke zajednice su naglasili, protivljenje njihovih javnih ličnosti da se uključe u politiku što delimično može da ima korene u komunističkom sistemu ili dubokom nepoverenju prema svemu što ima veze sa javnošću.

Jasno je da oni sa najnižim životnim standardima osećaju da ne mogu da izraze svoje interese u opštini, ili zbog straha od odmazde, nedovoljnog poverenja, nedovoljne dobre predstavljenosti, geografske udaljenosti od zgrade opštine, ili kombinacije svih ovih faktora. Ove zajednice preko njihove lokalne uprave traže pomoć, posebno od Međunarodne zajednice. Što je grupa slabija i politički lošije organizovana, jači je utisak da međunarodne organizacije imaju veću moć u stvaranju njihove budućnosti od internih aktera. Ovo zauzvrat oslabljuje autoritet koji ima opština da se nosi sa zahtevima lokalne populacije. U dugoročnom smislu, ovo može dovesti ka međusobnom zahladnjenju odnosa između lokalne uprave i manjinskih zajednica.

Konačno, jasno je da je zapošljenost za manjine važnija od socijalne pomoći. Jasno je da socijalna pomoć nije održiva u budućnosti; nezapošljenost i samostalnost su visoki prioriteti.

Ostale specifične oblasti interesovanja istaknute od strane nesrpskih manjina su navedene u nastavku.

Pristup zgradama opštine⁵

78% anketiranih je reklo da su njihove zgrade opštine dostupne. Izostanak transporta, povezan sa problemom bezbednosti često je glavni razlog zašto nekoliko zajednica smatra da im je zgrada opštine nedostupna. Uprkos

visokom procentu, od 35% učesnika priznaje da nisi posetili svoju zgradu opštine prošle godine. Ovo je pozitivno jer oslikava manje od polovine svih učesnika projekta. Cifre još uvek oslikavaju nedostatak poverenja u postojeću strukturu, razočarenje i osećaj da njihovi interesi nisu (i možda nikada neće) biti upućeni na pravo mesto.

Javne službe

Svi učesnici su ocenili javne usluge kao "loše" i "jako loše". Sve zajednice su ocenile samoodrživi ekonomski razvoj i socijalnu pomoć kao najlošije usluge. Takodje, iste zajednice u različitim regionima različito doživljavaju javne usluge. Na primer, Bošnjaci iz Mitrovice ocenjuju javne usluge kao lošije u odnosu na one iz Prizrena. ostoji i varijacija u regionima. Gnjilane je region za koji se smatra da ima najbolje javne usluge, ali manjinske zajednice u opštini Vitina smatraju da su one gore nego bilo gde na Kosovu. Ovo je samo jedan (od mnogih) primera gde najveća opština u regionu pruža najbolje usluge, bolje od onih manjih: što su opština i zajednica manje, to su kritike usluga veće.

Standardi zdravstva i javnog transporta su, međutim generalno ocenjeni kao bolji od drugih usluga. Zdravstvena nega je posebno važna za većinu zajednica i pozitivno je zapažanje da je većina opština načinila korak napred ka adresiranju ovog javnog prioritet. Međutim, na svakom regionalnom sastanku članovi romske zajednice žalili su se na sistemsku diskriminaciju Roma pojedinaca u zdravstvenim ustanovama. Jasno je da sve grupe sagledavaju javne usluge na niskom nivou. Ni jedna grupa nije procenila ni jednu uslugu kao "prosečnu" (ili jako dobru).

Tabela koja sledi pokazuje ocene manjinskih zajednica širom Kosova za nekoliko u upitniku navedenih javnih službi:

Usluge Manjine	Samoodrživi ekonomski razvoj	Vodosnabdevanje	Upravljanje otpadom	Lokalni putevi	Lokalni transport	Zdravstvo	Socijalna pomoć
Aškalije	2.09	2.23	2.21	2.09	2.62	2.78	2.01
Bošnjaci	2.07	2.57	2.27	2.53	2.69	2.41	1.91
Hrvati	1.1	1	1	1	1	2.2	1.3
Egipćani	1.92	1.55	1.58	2.71	2.78	2.67	2.51
Goranci	1.48	1.68	1.45	1.43	2	1.7	1.53
Romi	1.71	2.05	2.08	2.07	2.06	2.49	1.73
Turci	1.38	1.8	1.85	1.76	1.69	2.25	1.5

* 1 : jako loše 2 : loše 3 : prosečno 4 : dobro 5 : jako dobro

⁵ U upitniku ovaj termin je prvenstveno korišćen za fizičku pristupačnost.

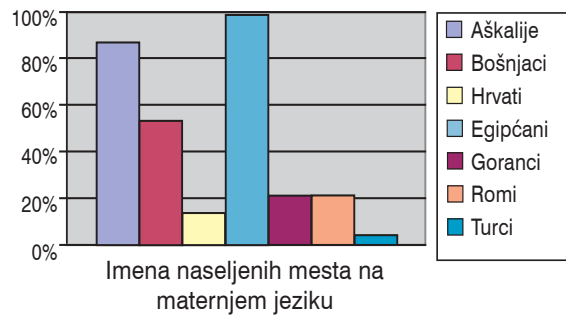
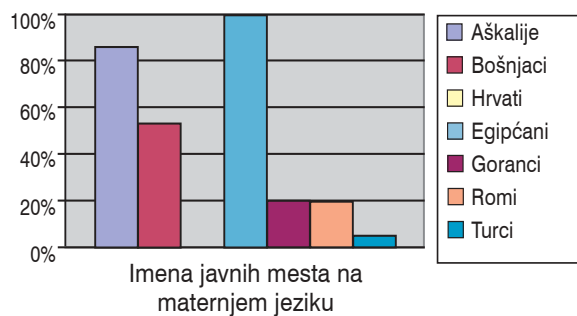
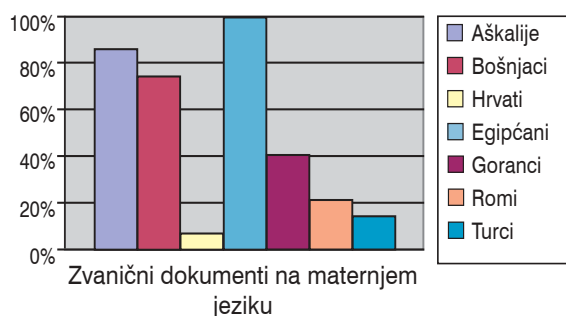
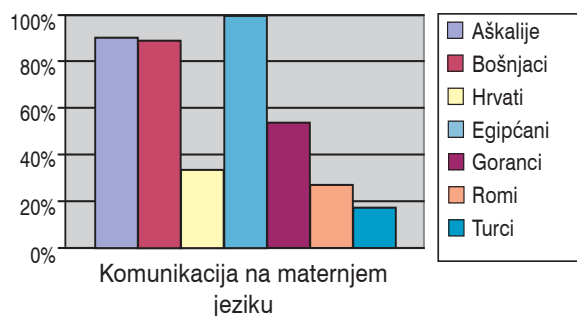
Na svim sastancima održanim na regionalnom nivou, predstavnici su se uglavnom složili sa ocenama koje su navedene u tabeli. Ali je istaknuto da je jako teško generalizovati značajne razlike koje mogu da se pojave u nekom regionu, kao i u samim manjinskim grupama. Ove su razlike vidljivije u uslugama koje su svojstvene za manjine, uključujući i dotok informacija i usluga na maternjem jeziku na opštinskom nivou. Detaljne informacije nalaze se u regionalnoj podeli u ovoj brošuri.

Komunikacija

Postoji velika razlika između grupa po pitanju komunikacije na materenjem jeziku sa osobljem opštine, i dostupnosti dokumenata na maternjem jeziku. U širem smislu ovo je dostupno **Aškalijama, Bošnjacima i Egipćanima**, iako se nešto više od polovine **Goranaca** i manje od četvrtine **Hrvata, Roma⁶ i Turaka** slaže. Sve grupe su manje pozitivne kada je reč o javnim natpisima na njihovom maternjem jeziku.

Grafikoni dole navedeni prikazuju uopšteni pregled Kosova u četiri aspektu tj. komunikaciju na maternjem jeziku na lokalnom nivou vlasti. Primećeno je da su ove grafikone snažno kritikovali neki pripadnici manjinskih grupa, pogotovu Bošnjaci i Aškalije. Takođe je spomenuto da se situacija Bošnjaka u Bošnjačkoj mahali u severnoj Mitrovici ne može porediti sa pozicijom onih koji žive u regionu Prizrena, jer preovlađuju različiti uslovi.

Mora se istaći da su ovi grafikoni korišćeni kao osnova za debatu, i najveći deo je ukratko objavljen u regionalnom delu iz ove brošure. Ove razlike u regionima takođe znače da generalizovana slika Kosova može da zavara. Npr. neki predstavnici zajednice Aškalija tvrde da je njihova situacija u Uroševcu i Vučitrnu znatno razlikuje u smislu bezbednosti, sloboda kretanja i pristupu javnim službama (Grafikoni u nastavku predstavljaju, u procentima, odgovore upitanih na određenih pitanja).

Obrazovanje

Sve zajednice komentarisale su da bi želele da imaju dodatnu šansu za obrazovanje na materenjem jeziku na svim nivoima. Grupe **Aškalija, Bošnjaka i Egipćana**, zajedno sa **Turcima**, naglašavaju da je obrazovanje na maternjem jeziku moguće u osnovnim i srednim školama, ali ne i u predškolskim ustanovama. Samo

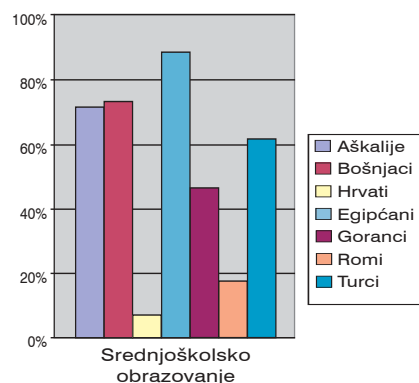
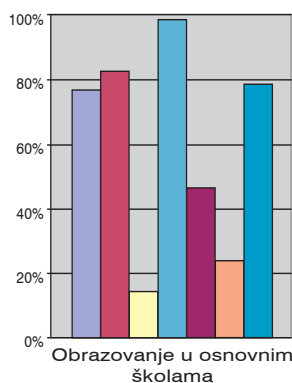
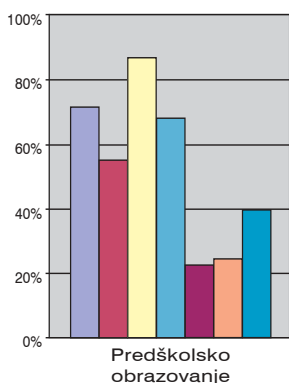
polovina **Hrvatskih** učesnika izjavila je da obrazovanje na maternjem jeziku postoji u predškolskim ustanovama i osnovnim školama, ali ne i u srednjim školama. Manje od polovine **Goranaca** misli da ima obrazovanje na maternjem jeziku u osnovnim i srednjim školama, a manje od četvrtine može da pohađa predškolske

⁶ Većina romske zajednice na Kosovu govori srpski i albanski, dok nekolicina govori romski. Npr. od 356 anketiranih Roma samo 75 (21 %) popunila su upitnik na Romskom, što i oslikava retku upotrebu maternjeg jezika. Međutim, oni su ipak naglasili da je Romski njihov maternji jezik. Činjenice o upotrebi romskog jezika u komunikaciji i obrazovanju, su čak niže od procene anketiranih.

ustanove. Grupe **Roma** naglasile su da su najugroženije kada je reč o obrazovanju na maternjem jeziku, a manje od četvrtine njih je izjavilo da je obrazovanje na maternjem jeziku dostupno za njih na svim nivoima⁷.

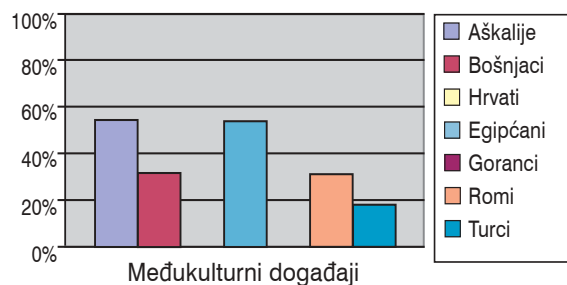
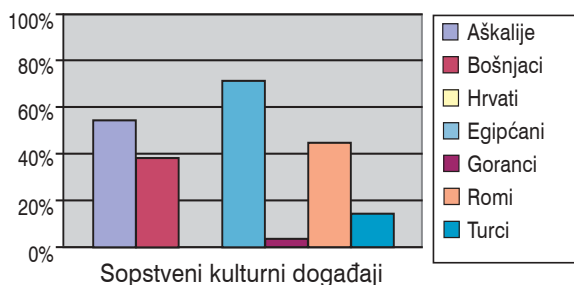
Interesantno je to da grupe koje imaju pristup obrazovanju na maternjem jeziku u srednjim školama apeluju na univerzitetsko obrazovanje, posebno Bošnjaci iz severne Mitrovice i turska zajednica širom Kosova (Grafikoni u nastavku predstavljaju, u procentima, odgovore upitanih na odredjenih pitanja).

Kultura

Kulturni događaji organizovani od strane opštine mogu biti organizovani za jednu zajednicu ili međukulturni. Samo polovina učesnika u grupi **Aškalija i Egipćana** izjavila je da je njihova opština organizovala kulturne događaje za njih. Postoje jake razlike između drugih zajednica. Približno jedna trećina **Bošnjaka i Roma** izjavila je da su kulturni događaji organizovani od strane opštine, ali manje od petine **Turske zajednice** se složilo. Samo tri posto **Goranaca** je izjavilo da njihova opština organizuje kulturne aktivnosti za njih, dok za **Hrvate** ništa nije bilo organizovano. Sve grupe su komentarisale da bi volele da njihove opštine organizuju više kulturnih dešavanja za njih same i za druge zajednice.

Grafikoni dole navedeni ne mogu predstaviti realnu refleksiju činjenica, jer mnoge manjine znaju malo o organizatorima kulturnih događaja. Većina manjinskih predstavnika tvrdila je da, sa malim izuzetcima, opštine uopšte nisu organizovale kulturne događaje za manjinske zajednice. Oni koji su i bili organizovani finansirale su vladine i nevladine međunarodne organizacije (Grafikoni u nastavku predstavljaju, u procentima, odgovore upitanih na odredjenih pitanja).

⁷ U suštini, izuzev nezvanične predškolske i osnovne škole na Romskom jeziku u Gnjilanu, ne postoji ni jedna druga ustanova gde postoji obrazovanje na Romskom jeziku na Kosovu. S toga procenti koji su navedeni u grafikonu oslikavaju obrazovanje na albanskom i srpskom jeziku koje je dostupno Romima u zavisnosti od regiona u kome žive.

Učešće u opštinskim strukturama⁸

Teško je donositi zaključke o učešću u opštinskoj strukturi zbog razlika u gledištima koje se osećaju kod anketiranih u zajednicama i širom regiona.

Uopšteno sve manjinske grupe znaju da li imaju ili nemaju predstavnika u SO, ali obično se javlja konfuzija oko toga da li su ovi predstavnici izabrani ili naimenovani.⁹ Npr. nekoliko zajednica kaže da ima predstavnike u SO, ali dalje ne odgovara da li je naimenovan ili izabran, što je samo po sebi znak da postoji nedovoljna svest o generalnom učešću u opštini. Ovo takođe ukazuje na nedovoljno svesti i iskustva o političkoj razlici između sistema biranja i imenovanja predstavnika.

Kada su odgovarali na pitanje da li osećaju da njihove interese predstavlja opštinski predstavnik uopšte, da li su ove osobe naimenovane od strane SO da predstavljaju više od jedne manjine (tj. Bošnjake da predstavljaju i Bošnjake i Gorance u Mitrovici), zajednica koja nije dobro predstavljena, tvrdila je da oseća da njeni interesi nisu najbolje zastupani. Samo **Hrvati** su rekli da članovi njihove zajednice nisu upošljeni u njihovoj opštini. Ali **Turci i Egipćani** takođe nisu pozitivno odgovorili na ovo pitanje. Ovo aludira na glavni razlog zašto mnogi ljudi i ne posećuju opštinu: ako niko iz njihove zajednice nije

upošljen u lokalnoj upravi, konverzacija na maternjem jeziku će često biti nemoguća, s toga, grupama najverovatnije nedostaje poverenje da posete opštinu i iznesu svoje probleme.

Na regionalnim sastancima postalo je jasno da je praznina koja postoji između običnih zajednica i njihovih predstavnika velika i percepcija se može značajno razlikovati. Stepen razlike varira u zavisnosti od manjine, a organizacija zavisi od samih manjina, kao i profesionalizma njihovih predstavnika. Jasno je da je osećaj izolovanosti u manjinskim zajednicama opravdan i opštine zajedno sa predstavnicima manjina, treba da izvuku zaključak kako bi osigurali razvoj lokalne uprave u skladu sa njihovim potrebama. Do sada je ovo samo pitanje veće transparentnosti i demokratskog legitimiteta kod lokalne uprave.

Odeljci koji slede oslikavaju istraživanje na regionalnom nivou. Pitanje **učešća**¹⁰ članova manjinskih zajednica u opštinskim strukturama nije predstavljeno grafikonima zbog nedovoljno preciznih informacija i nesigurnosti koja se osećala u odgovorima anketiranih. Ovo je oblast u kojoj bi intenzivirana obuka i veće iskustvo same zajednice moglo imati suštinski uticaj na zaštitu i promociju prava manjina.

⁸ Za podatke o izabranim/naimenovanim nesrpskim predstavnicima u anketiranim opštinama vidi aneks III.

⁹ Od 1,011 članova SO na Kosovu, 41 izabran i naimenovan predstavnik pripada nesrpskoj manjini, što je ukupno 4 %. Broj izabranih nesrpskih predstavnika je 13 što je ukupno 1.28 %, i broj naimenovanih nesrpskih manjina je 28, što je ukupno 2.76 %. (Izvor: Opštinski progili OEBS-a, website: www.OSCE.org/kosovo/documents/reports/municipal_profiles)

¹⁰ Za više informacija o učešću manjina u lokalnoj upravi pogledaj ostala izdanja.

U regionu Peći posećene su sledeće zajednice:

- **Egipćana** u Dečanima, Istoku, i Đakovici;
- **Bošnjaka** u opštini Peć;
- **Roma** u opštini Peć.

99% učesnika ovog projekta misli da je njihova zgrada opštine pristupačna i ovo je najbolja ocena pristupa u regionima Kosova, iako većina njih tvrdi da opštinu nikada nije posetila. Ovo je posebno očljivo u zajednici Egipćana. U opštini Peć, je većina Roma i Bošnjaka koji su učestvovali u projektu posetila opštinu više od 3 puta. Ipak, jasno je iz njihovih komentara da sve manjinske grupe žele bolje odnose i kontakte sa njihovim izabranim predstavnicima i opštinskim zvaničnicima. Zajednice u manjim opštinama, jednostavno ukazuju na nedostatak poverenja prema njihovim lokalnim vlastima.

Službe su bolje ocenjene u opštini Peć nego u drugim opštinama u regionu. Izuzetak su lokalni putevi i obezbeđenje socijalne zaštite u Dečanima koji su dobili bolje prosečne ocene od onih u Peći. Bez obzira na to, nijedna služba nije viđena kao, uopšteno dobra u ovom regionu osim zdravstvene zaštite i lokalnog transporta za Romsku zajednicu. Tabela koja sledi predstavlja skup ocena nekih opštinskih službi od strane najvećih manjinskih zajednica u regionu:

Usluge Manjine	Samoodrživi ekonomski razvoj	Vodosnabdevanje	Upravljanje otpadom	Lokalni putevi	Lokalni transport	Zdravstvo	Socijalna pomoć
Bošnjaci	2.75	2.85	2.4	1.95	3.45	3.6	2.1
Egipćani	1.62	1.49	1.67	2.36	2.31	2.21	2.09
Romi	2.2	3.7	1.7	2.3	3.9	4	2.5

1 : jako loše   2 : loše   3 : prosečno   4 : dobro   5 : jako dobro

Dečani

Obrazovanje je glavno pitanje za **Egipćane**¹ u Dečanima. Napravljen je zahtev za izgradnju škole u Hereću. Oni ukazuju na to da je obrazovanje na maternjem jeziku za njih dostupno u osnovnim i srednjim školama, ali ne u predškolskim ustanovama. Snabdevanje vodom i upravljanje vodom se smatraju "veoma lošim" i visoki su

prioriteti zajednice. Uopšteno, Egipćani imaju kolektivan pristup rešavanju problema i slažu se da moraju da budu bolje organizovani i da razviju bolje odnose sa njihovim predstavnicima kako bi doprineli opštem poboljšanju. Ukazuju na to da članstvo u Komitetu zajednica znači da su njihovi interesi upućeni lokalnim vlastima.

Istok

Egipćani u Istoku imaju dobre odnose sa predstavnikom njihove zajednice i smatraju da su njihovi interesi dobro naznačeni. Komunikacija na materenjem jeziku u opštini i obrazovanje su zadovoljavajući i samim tim nisu prioriteti zajednice. Pružanje usluga u Istoku se smatraju "veoma lošim", ali je o tome bilo veoma malo diskusije. Umesto

toga, Egipćani su zabrinuti za njihov ekonomski razvoj, i veliki broj članova njihove zajednice koji su nezaposleni. Samoodrživi ekonomski razvoj je privukao najmanju pažnju, a veliki je prioritet zajednice. Zajednica je politizovana, i svesna toga da su dobri odnosi sa njihovim predstavnicima važni za budućnost.

¹ Jezik Egipćana na Kosovu je albanski.

Đakovica

Egipćani u Đakovici takođe smatraju sve pružene usluge "veoma lošim", posebno one koje se tiču samoodrživog ekonomskog razvoja. Izrazili su potrebu za boljim odnosima sa njihovim predstavnicima jer smatraju da je uloga opštine da obezbedi poboljšanje službi. Skupljanje otpada, kanalizacija, obrazovanje i socijalna pomoć su

visoki prioriteti zajednice. Istakli su da to što imaju predstavnika u Skupštini opštine i u Komitetu zajednica znači da su njihovi interesi dobro predstavljeni na opštinskom nivou. Međutim, grupa je izjavila da je veoma malo ili nimalo kulturnih aktivnosti bilo organizovanih za njih.

Peć

Svi oni koji su učestvovali u ovom projektu u Pećkoj opštini smatraju da je njihova opštinska zgrada veoma lako pristupačna, i većina njih kaže da je posetila više od 3 puta u toku prošle godine. Zdravstvena zaštita i vodosnabdevanje se smatraju prosečnim dok su druge službe viđene kao slabe, posebno kada se radi o lokalnim putevima.

Romi² su izjavili da je komunikacija u opštini moguća, ali su naglasili da nema zvaničnih dokumenata i javnih natpisa ili naziva sela na Romskom jeziku. Kažu da obrazovanje na njihovom jeziku na svim nivoima nije omogućeno, ali da su kulturne aktivnosti za njih bile organizovane od strane opštine. Ekonomski razvoj i skupljanje smeća su najveći prioriteti za njih. Uz to, grupa se ne oseća veoma dobro predstavljenom, bez

obzira na to što imaju svoje članove u Skupštini opštine i Komitetu zajednica.

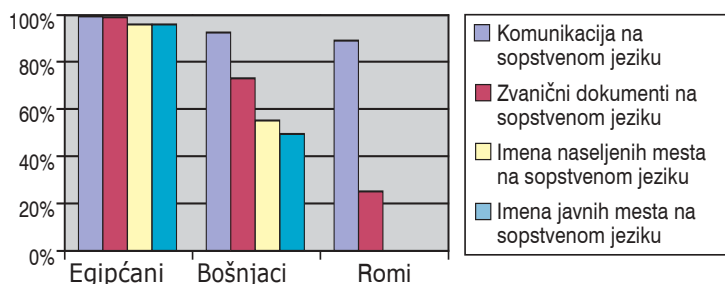
Bošnjaci su naveli da je obrazovanje za njihovu decu generalno gledano dobro i napomenuli da je zdravstvena zaštita prosečna. Javni natpisi na njihovom jeziku ili ne postoje ili su polomljeni, ali ovo nije veliki prioritet zajednice. Umesto toga naveli su situaciju ozbiljne nezaposlenosti i potrebu za boljim telefonskim linijama. Dok Bošnjaci u Zlopeku kažu da je opština organizovala Bošnjačke kulturne aktivnosti, oni u Vitimirici kažu da za njih nije. Kako bilo, obe grupe kažu da bi želele da vide više. Uopšteno, smatraju da njihovi predstavnici dobro izražavaju njihove interese, ali nemaju kompetencije da reše većinu njihovih problema.

Osvrt na manjinske-specifične službe u regionu Peći

Opšti osvrt na manjinski – specifične javne službe u regionu Peći predstavljen je grafikonom. Grafikoni su zasnovani na prikupljenim podacima i odgovorima članova manjinskih zajednica u ovom regionu uključujući Egipćane, Bošnjake i Rome. Tri dijagrama prikazuju u

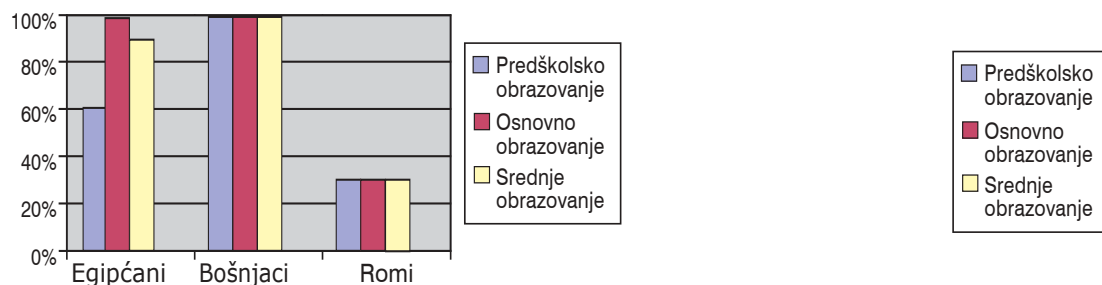
procentima (1) stepen upotrebe jezika manjina u javnosti, (2) mogućnost obrazovanja na maternjem jeziku (3) broj održanih kulturnih događaja iz perspektive projektom obuhvaćenih manjinskih zajednica.

Korišćenje manjinskih jezika u javnosti po zajednicama

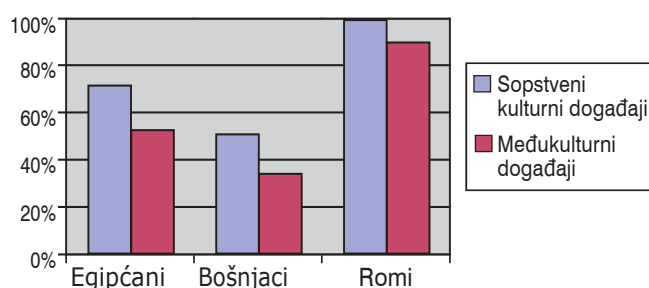

² Romi u Peći govore i Albanski i Srpski a manje svoj materinji Romski jezik.

Obrazovanje na sopstvenom jeziku po zajednicama

Kulturni događaji po zajednicama

U trećoj fazi anketiranja, učesnicima je pružena mogućnost da daju svoje komentare o vrednostima koje su prezentovane u grafikonima o pružanju usluga koje se odnose na opšte uslove života i neke specijalne usluge. Pitanje učestvovanja članova manjinskih zajednica u opštinskim strukturama nije predstavljeno u grafikonu zbog nedostatka preciznih informacija i oslikanom nesigurnošću anketiranih. Pojedinci su izneli sledeće komentare i zapažanja:

- Ocena data zdravstvu smatra se nerealom, trebalo bi da bude manja, jer je povezana sa sistematskom diskriminacijom zdravstvenih radnika (Romi iz Peći)
- Upotreba maternjeg jezika u zgradi opštine zasniva se na konverzaciji dvoje ljudi (Bošnjaci iz Peći)
- Vrednosti koje su naznačene u grafikonu i označavaju komunikaciju na maternjem jeziku odnose se na komunikaciju na albanskom, a ne na romskom (Romi iz Peći)
- Vrednosti označene kao pristup zvaničnim dokumentima na maternjem jeziku su mnogo manje od prikazanih i zavise od vrste izdatih dokumenata, a ne od uobičajene prakse koju opština treba da ima pri izdavanju dokumenata na nekoliko jezika (Bošnjaci iz Peći)
- Vrednosti označene kao obrazovanje na maternjem jeziku su realne (Egipćani iz Peći)
- Predškolsko obrazovanje na maternjem jeziku je oko 50 % manje od predstavljenog u Grafikonu obrazovanja, iako obrazovanje u osnovnim i srednjim školama može da se oceni sa 90% (Bošnjaci iz Peći)
- Nepismenost u romskoj zajednici u Peći je visoka i treba pokrenuti akciju od strane opštine, jer je predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje nadležnost opštine (Romi iz Peći)
- Svi kulturni i međukulturni događaji organizovani su od strane samih zajednica, a ne od strane opštine. Ovi događaji uglavnom imaju finansijsku podršku NVO i međunarodnih organizacija (svi prisutni).

Prizren

U Prizrenu sastanci su održani sa zajednicama:

- **Bošnjaka** u opštini Prizren;
- **Goranaca** u Dragašu;
- **Roma** u opštini Prizren;
- **Turaka** u opštini Prizren.

Sve zajednice se slažu, sa izuzetkom nekih grupa Turaka, u tome da su njihove opštinske zgrade pristupačne i u celini gledano postoji veći broj onih koji posećuju opštine u Prizrenskom regionu nego u drugim regionima na Kosovu. Javne službe se generalno gledano smatraju "slabim", posebno u Dragašu, ali su one viđene kao mnogo uslužnije nego u drugim regionima kao npr. u Gnjilanu.

Manje manjinske grupe (Turci i Goranci) smatraju njihove javne službe manje dobrim nego drugi. Postoji takođe i opšte osećanje "izostavljenosti" od strane većinske zajednice u ovom regionu. U tabeli koja sledi navedene opštinske službe su ocenjene od strane najvećih manjinskih zajednica u regionu Prizrena:

Usluge Manjine	Samoodrživi ekonomski razvoj	Vodosnab- devanje	Upravljanje otpadom	Lokalni putevi	Lokalni transport	Zdravstvo	Socijalna pomoć
Bošnjaci	2.18	3.23	2.65	3.40	3.33	2.67	2.24
Goranci	1.47	1.70	1.43	1.27	1.70	1.77	1.57
Romi	1.55	3.07	3.29	2.42	2.39	2.42	2.37
Turci	1.45	1.97	1.9	1.87	1.72	2.4	1.45

1 : jako loše   2 : loše   3 : prosečno   4 : dobro   5 : jako dobro

Dragaš

Goranci u Dragašu smatraju njihove lokalne puteve službom kojoj navide treba posvetiti pažnje. Ukazuju na to da imaju dobru reprezentaciju u njihovoj opštini, Skupštini opštine i u Komitetu zajednica kao i među opštinskim službenicima, ali ne smatraju da su njihovi lideri bili u mogućnosti da izraze adekvatno njihove interese. Ovo se odražava kroz njihove odgovore o opštinskim aktivnostima: mogu da komuniciraju na njihovom sopstvenom jeziku sa službenicima i imaju pristup obrazovanju na maternjem jeziku na svim nivoima. Ali, zvanični dokumenti i javni natpisi su u većini nedostupni na njihovom jeziku i skoro nikakva kulturna aktivnost nije bila za njih organizovana od strane opštine.

I dok s jedne strane imaju poverenje u izražavanje svojih interesa, s druge strane su nezadovoljni napretkom ostvarenim do sada i zatražili su poboljšanje kontakata sa njihovim predstavnicima. Kao rezultat toga, do sada, su tražili od međunarodnih članova da preduzmu konkretne korake umesto oslanjanja na svoje opštinske strukture. Imovinska prava svojine su od najvećeg značaja za njih, kao i sloboda kretanja i komunikacija uopšte (nedostatak medija tj. TV stanica i radija na njihovom jeziku). Standardi obrazovanja i kulturnih aktivnosti opisan je kao "katastrofalan", a nekoliko je članova grupe izrazilo i osećanje "zapostavljenosti" od strane većinskog stanovništva.

Prizren

Sve tri posećene zajednice u Prizrenu (Bošnjaci, Turci i Romi) su izrazile strah od diskriminacije od strane većinskog stanovništva. Svako osećanje izolovanosti kao

takvo povećava strah za gubitkom identiteta samih zajednica. Ovo se odrazilo kroz specifično izražavanje, od strane svih zajednica, da nijedna kulturna aktivnost nije

organizovana za njih od strane opštine, ali da su se oni umesto toga sami organizovali. Kako god, svi su optimisti kada se govori o budućnosti. Njihov prioritet je javna služba koja je posvećena samoodrživom ekonomskom razvoju.

Bošnjaci su takođe istakli socijalnu zaštitu kao delatnost koja je od velikog interesa za zajednicu. Uz izuzetak Bošnjaka u Gornjem Ljubinju, oni osećaju da ih dobro predstavljaju u opštini i smatraju da su članovi u Skupštini opštine i u Komitetu zajednica bili u mogućnosti da predstave interese zajednice. Komunikacija sa opštinskim službenicima je moguća na njihovom jeziku i zvanični dokumenti su im dostupni, iako se jedna grupa iz Gornjeg Lubinja nije složila sa ovim. Sve su grupe, međutim, ukazale na to da javni natpisi nisu dostupni na njihovom jeziku. Ova je zajednica navela da je obrazovanje na njihovom jeziku dostupno u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama. Međutim, većina ih je nezaposlena pa je za njih nezaposlenost i glavni problem, uz izraženu želju da imaju više članova zajednice zaposlenih u samoj lokalnoj vlasti. Generalno postoji želja za većom otvorenošću i saradnjom sa većinskom zajednicom. U skladu sa tim, Bošnjaci su istakli putne dokumente za decu kao veoma važno pitanje.

Romi su takođe naveli da je kontakt sa njihovim predstavnicima prioritet viđen kao važan za poboljšanje njihove celokupne situacije. Rekonstrukcija kuća je veliki interes zajednice, kao i obrazovanje na maternjem jeziku.

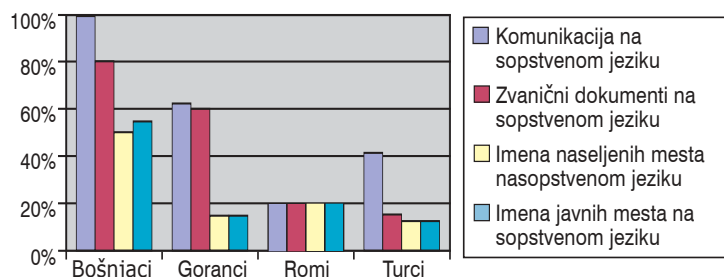
Grupa ukazuje na to da komunikacija na njihovom jeziku nije moguća i da im zvanični dokumenti nisu dostupni na maternjem jeziku.¹ Oni imaju predstavnike u Skupštini opštine kao i u Komitetu zajednica i smatraju da su neki od njihovih interesa stvarno bili upućeni na pravo mesto. Međutim, generalno postoji strah da predstavnici zajednica nastupaju individualno radije nego za interese šire grupe. Kao rezultat toga Romi ukazuju na to da imaju više poverenja u međunarodne službenike. Treba promeniti status quo i naglasiti da oni teže boljem kontaktu sa njihovim liderima.

Turska zajednica u Prizrenu je tražila nekoliko praktičnih rešenja u svrhu poboljšanja njihovih životnih standarda. Iako je većina učesnika na sastancima bila zaposlena, nezaposlenost i dalje figurira kao glavna briga zajednice, posebno kada se radi o mladim ljudima. Izražena je takođe želja da se izbegne diskriminacija prilikom upošljavanja (selekcije, odabira) izražavajući uverenje u to da je to bilo slučaj u prošlosti. Uz to, vodosnabdevanje, omladinski centri, generalna zdravstvena zaštita, rekonstrukcija puteva, skupljanje smeća i jezik na univerzitetskom nivou su sve važni interesi. Izrazili su nezadovoljstvo i sa njihovim predstavnicima i sa opštinskim strukturama i nadu da će više njihovih interesa biti oslovljeno u budućnosti. Samoodrživi ekonomski razvoj je, za njih, javna služba kojoj je najviše potrebno posvetiti pažnju. Uz to, kažu da je komunikacija na njihovom jeziku u opštini otežana uz zvanične dokumente koji nisu dostupni na turskom jeziku.

Osvrt na manjinske-specifične službe u regionu Prizrena

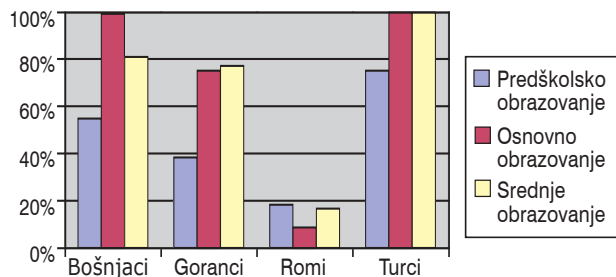
Diagrami koji slede obezbeđuju opšti osvrt na manjinske-specifične javne službe u regionu Prizrena. Dijagrami su bazirani na prikupljenim podacima dobijenim na osnovu odgovora članova manjinskih zajednica u ovom regionu uključujući Bošnjake, Gorance, Rome i Turke (1) stepen upotrebe manjinskih jezika u javnosti, (2) mogućnost školovanja na materenjm jeziku i (3) broj održanih kulturnih događaja viđenih i iznešenih od strane manjinskih zajednica.

Korišćenje manjinskih jezika u javnosti po zajednicama

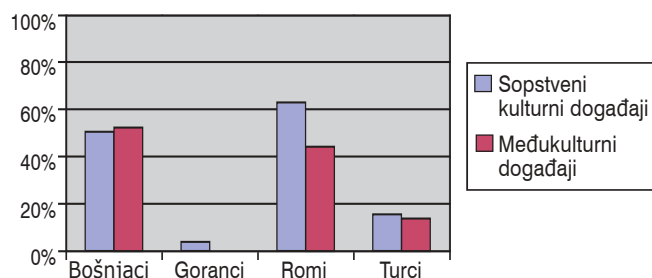

¹ U ovom slučaju napomena se jasno odnosi na Romski jezik, jer Romi u Prizrenu govore i Albanski i Srpski pored Romskog.

Obrazovanje na sopstvenom jeziku po zajednicama

Kulturni događaji po zajednicama

U trećoj fazi projekta manjinske zajednice dobile su mogućnost da komentarišu vrednosti u gore navedenim grafikonima koji govore o pružanju usluga i opštim uslovima života i uslugama koje su suspecifične za manjiske zajednice. Pitanje učešća manjinskih zajednica u opštinskoj strukturi nije grafički predstavljeno zbog nedovoljno preciznih informacija i nesigurnosti koja se osećale u dogovorima anketiranih. Pojedinci su izneli sledeće komentare i zapažanja:

- U Centrima za socijalnu pomoć (CSP), nije zapošljena ni jedna osoba pripadnik etničke zajednice. Ovo treba naglasiti i poboljšati situaciju (svi prisutni)
- Cifre socijalnog osiguranja su previsoke (Bošnjaci i Romi iz Prizrena)
- Vrednost predškolskog obrazovanja treba prepoloviti, dok su navedene vrednosti osnovnog i srednjoškolskog tačne (Goranci iz Dragaša)
- Sve vrednosti predstavljene grafikonom su tačne (Turci iz Prizrena)
- Kulturna dešavanja su samoinicijativna (svi prisutni)

Sastanci u Mitrovici su održani sa zajednicama:

- **Aškalijska** u Mitrovici i Vučitrnu ;
- **Bošnjaka** u Mitrovici i Leposaviću
- **Goranaca** zajednicom u Mitrovici
- **Roma** u Mitrovici, Leposaviću i Zvečanu
- **Turaka** zajednicama u Mitrovici i Vučitrnu

Pre svega, nivo nezadovoljstva koji se tiče svakodnevnih uslova života je značajnije viši u ovom regionu nego u drugim delovima Kosova. Uz to, nesrpske manjinske zajednice imaju više sličnih komentara nego druge različite grupe na Kosovu. Skoro svaka grupa koju smo posetili naglasila je važnost izabranih predstavnika, ostavljajući utisak mnogo veće politizacije unutar različitih manjinskih grupa nego u drugim regionima na Kosovu. Identitet zajednice (i strah od njegovog gubitka) je takođe česta tema u ovom regionu, sa grupnim osećanjem ignorisanosti od strane njihovih lokalnih vlada, i zabrinutošću da će izgubiti njihove posebne identitete kao rezultat toga. Ovo je više izraženo ovde nego u bilo kom drugom regionu.

Većina učesnika se slaže da su njihove opštinske zgrade pristupačne, ali je jasno da je ljudi u Mitrovici (najvećoj opštini) posećuju češće nego oni u manjim zajednicama i manjim navedenim opštinama. Uz to većina ih još uvek ne posećuje.

Obezbeđenje javnih službi je univerzalno shvaćeno kao "veoma loše" u ovom regionu, svakako kao najniže na Kosovu. Kada su u pitanju obezbeđene službe za manjinske zajednice u Leposaviću. Tabela koja sledi pokazuje ocenu navedenih javnih službi od strane najvećih manjinskih zajednica u ovom regionu:

Usluge Manjine	Samoodrživi ekonomski razvoj	Vodosnabdevanje	Upravljanje otpadom	Lokalni putevi	Lokalni transport	Zdravstvo	Socijalna pomoć
Aškalijske	1.42	1.40	1.32	1.90	2.20	2.27	1.42
Bošnjaci	1.65	1.75	1.77	1.82	1.93	1.67	1.42
Romi	1.15	1.39	1.36	1.88	1.81	1.91	1.32
Turci	1.18	1.56	1.65	1.57	1.63	1.86	1.5

1 : jako loše   2 : loše   3 : prosečno   4 : dobro   5 : jako dobro

Svaka grupa je, uz izuzetak nekoliko Aškalijske, izjavila da obrazovanje na njihovom jeziku nije moguće iako su za to naveli različite razloge. Mali broj članova manjinskih zajednica rade kao opštinski službenici u kakvim bilo mogućnostima, posebno u Leposaviću i Zvečanu. Zvanični dokumenti na njihovom jeziku i javni natpisi nisu dostupni i većina je rekla da kulturne aktivnosti za njihove

zajednice nisu bile organizovane. Zajednice osećaju da njihov predstavnik nije bio u mogućnosti da predstavi njihove interese, sa izuzetkom grupe u Vučitrnskoj opštini, gde postoji veliko poštovanje manjinskih lidera, bez obzira na to što ne postoji predstavnik u Skupštini opštine ili u Komitetu zajednica.

Leposavić

Uopšteno govoreći, Romi i Bošnjaci u Leposaviću osećaju da su skoro u potpunosti izostavljeni iz rada lokalne uprave, iako obe zajednice uočavaju značaj saradnje sa opštinom. Preme ocenama koje su date pristupu javnim službama situacija u Leposaviću je najlošija na Kosovu.

Romske¹ grupe u Leposaviću kažu da je opštinska zgrada pristupačna, iako je mali broj njih posetio prošle godine. Tvrdi da bi je posetili jedino u slučaju velike potrebe.

Nezaposlenost je njihov veliki problem, iako je socijalni status i poštovanje njih samih kao grupe takođe visoki prioritet. Pribeležili su da su neki kulturni događaji bili organizovani, ali bi oni želeli više. S obzirom da nemaju predstavnika ni u Skupštini opštine niti u Komitetu zajednica, osećaju se bespomoćnim da bi preduzeli bilo šta, ali su naglasili da bi protesno pismo Predsedniku Skupštine opštine kao i Opštinskom administratoru UN-a moglo podrobnije iskazati njihove interese. Ovo ukazuje

¹ Romi u regionu Mitrovice govore srpski pored svog materinjeg romskog jezika.

na to da su svesni toga koje strukture i individualci imaju glavnu odgovornost za poboljšanje njihovih životnih uslova. Znaju da će odabiranje predstavnika unaprediti njihovo predstavljanje u opštini. Romi takođe kažu da je za njih zdravstvena zaštita od prioritnog značaja i žele da u njoj njihova deca ne oskudevaju. Ovo je pojačano indikacijom da obrazovanje na maternjem jeziku nije moguće u Leposaviću. Uz to, komunikacija na romskom jeziku u opštini nije moguća, posebno kada se zna da tamo nema zaposlenih romskih službenika. Zvanični dokumenti i javni natpisi ne postoje na romskom jeziku.

Bošnjaci ukazuju na to da mogu da komuniciraju veoma jednostavno na svom jeziku u opštini i da su

Mitrovica

Sve zajednice u opštini smatraju sedište uprave pristupačnim i u širem smislu je dobro posećena. Međutim, samo manje od polovine turskih učesnika je izrazilo poteškoće po ovom pitanju. Službe su okarakterisane kao "veoma loše", iako je uočljivo da zajednice u južnom delu grada smatraju službe marginalno više pozitivnijim nego one na severu. Samoodrživ ekonomski razvoj i socijalna zaštita se smatraju oblastima od glavnog interesa. Generalno, manjinske zajednice u ovoj oblasti ne osećaju da su dovoljno dobro zastupljene u opštini. Većina učesnika je odgovorila negativno na pitanje o opštinskoj komunikaciji, obrazovanju na maternjem jeziku i organizovanju kulturnih aktivnosti.

Bošnjaci u severnom delu grada misle da opštinska zgrada nije pristupačna, ali su oni u južnom delu grada odgovorili pozitivno na ovo pitanje. Bezbednost je za one u severnom delu glavni problem, posebno u obrazovanju. Kao zajednica, korišćenje njihovog jezika u ranim fazama obrazovanja vide kao manji prioritet dok se većim smatra Univerzitetsko obrazovanje. Ova zajednica poziva na više poštovanja prema njima kao manjini. Uz to, Bošnjaci iz Bošnjačke mahale su rekli da osećaju da predstavljaju most između dve veće zajednice u oblasti, ali na negativan način; osećaju se uhvaćeni između dve grupe. Grupe izražavaju strahove da njihova opšta situacija, uključujući bezbednost i nedostatak obrazovanja na maternjem jeziku, znači da će mnogi od njih napustiti oblast. Rezultat je strah od gubitka identiteta same zajednice i izražavaju želju za organizovanje aktivnosti od strane opštine. Postoji razumevanje da lokalna uprava zadržava odgovornost da preuzme korake za unapređenje životnih uslova, ali razočarenje znači da ova zajednica gleda isključivo na međunarodnu zajednicu kao na onog kome treba uputiti svoje zahteve. Zajednica želi bliže veze sa liderima, iako osećaju da su ovi lideri imali malo mogućnosti da adekvatno izraze probleme zajednica.

Goranci u Mitrovici su u principu zabrinuti zbog nedostatka poštovanja koji osećaju; osećaju strah da odu u zgradu lokalne uprave i izraze svoje stavove. Negativni su svi odgovori na pitanja vezana za komunikaciju,

zvanični dokumenti i javni natpisi dostupni. Dostupno je i obrazovanje na maternjem jeziku za njihovu decu u predškolskim ustanovama, u osnovnim i srednjim školama. Međutim, činjenica je da i pored toga nijedna kulturna aktivnost nije bila organizovana samo za njih ili zajedno sa drugim zajednicama. Iako ima predstavnika u Skupštini opštine i u Komitetu zajednica, grupa ne oseća da je on bio u mogućnosti da dobro predstavi njihove interese. Bez obzira na to, uočavaju važnost izabranih predstavnika koji mogu prezentovati njihove interese u opštinskom životu. Izražena je želja za oformljenjem političke partije ili građanske inicijative. Zatraženo je i više javnih sastanaka kako bi otvoreno moglo da se diskutuje o njihovim interesima.

edukaciju, kulturne aktivnosti, kao i osećanje dobre predstavljenosti u SO i Komitetu zajednica. Osećaju se izolovano, ignorisno, i imaju istinski strah od gubljenja identiteta. Ovo se vidi iz zabrinutosti grupe za korišćenje maternjeg jezika u obrazovanju i malom nadom za bilo kojom realnom promenom.

Slično kao i u drugim opštinama, **Romi** u Mitrovici su uglavnom nezaposleni, stoga je nezaposlenost njihov glavni problem. Ponovo po ovom kao i svakom drugom pitanju, Romi ne veruju lokalnoj upravi. Samoodrživi ekonomski razvoj i obezbeđivanje socijalne zaštite su visoki prioriteti zajednice. Postoje zahtevi da opština uposli članove Romske zajednice kako bi oni bolje informisali zajednicu o opštinskim aktivnostima. Romi ne osećaju da su dobro predstavljeni na nivou opštine i ističu da nijedna kulturna aktivnost nije bila organizovana za njih. Zatražili su dostupnost obrazovanja na maternjem jeziku za svoju decu.

Aškalijske su takođe uglavnom nezaposleni i ističu da je nezaposlenost njihov glavni problem. Veruju svojim liderima i smatraju da oni imaju dobre odnose sa većinskom populacijom u opštini. Većina njih je posetila opštinsku zgradu više od 3 puta prošle godine. Što znači da su odnosi dobri pa oni imaju više poverenja, posećuju upravu i na taj način pokušavaju da pronađu načine i reše svoje probleme. Zajednica je pozitivna u vezi opštinske komunikacije, obrazovanja i organizovanja kulturnih aktivnosti, ali oseća da nema dovoljno predstavnika; oni misle da ih lokalna vlada uglavnom ignoriše. Kao rezultat, ova zajednica vidi izlaz samo u spoljnim donacijama. Vodossnabdevanje je viđeno kao javna služba kojoj treba posvetiti više pažnje.

Turska zajednica takođe navodi nezaposlenost kao svoj glavni problem. Upotreba maternjeg jezika u javnosti je drugi. Ne osećaju da su dovoljno predstavljeni u opštini, ali bez obzira na to, misle da njihov predstavnik dobro iznosi njihove probleme. Razočarani su u dela opštine u celini što ih vodi u potragu za pomoći na centralnom nivou i iznošenje njihovih problema SPGS.

Vučitrn

I **Turci** i **Aškalijske** u Vučitrnu imaju poverenje u svoje lidere i osećaju da oni na pravi način iznose njihove interese. Međutim, obe grupe osećaju da ih lokalna vlada ignoriše i smatraju da su javne službe veoma loše. Nemaju predstavnike u Skupštini opštine.

Aškalijske ne misle da im je zgrada opštine pristupačna i u velikom broju je nisu posećivali protekle godine. Ali, napominju da je komunikacija na njihovom jeziku moguća i da su zvanični dokumenti i javni natpisi dostupni. Bez obzira na to, sve grupe ne osećaju da je obrazovanje na njihovom jeziku moguće, i svi su ukazali na to da nije bilo kulturnih aktivnosti organizovanih za njih od strane opštine. Izrazili su razočarenje jer obećanja nisu ispunjena od strane lokalne vlade i rekli su da se osećaju

nesposobnim da sami preuzmu bilo kakvu akciju ako nisu uključeni; obezbeđenje socijalne pomoći je prioritet zajednice.

Turci izražavaju slično razočarenje i smatraju da ih ne poštuju ni UNMIK ni lokalna uprava. Ukazuju na to da bi komunikacija u opštinama (zvanični dokumenti takođe) i edukacija trebala da bude moguća na njihovom jeziku i da bi više kulturnih aktivnosti trebalo da bude organizovano. Oni imaju predstavnika u Komitetu zajednica i kažu da im je to pomoglo da bolje iskažu interese njihove zajednice. Specifično, još uvek imaju problema sa dokumentima zbog nepreciznih podataka i pogrešnog ispisivanja njihovih imena.

Zvečan

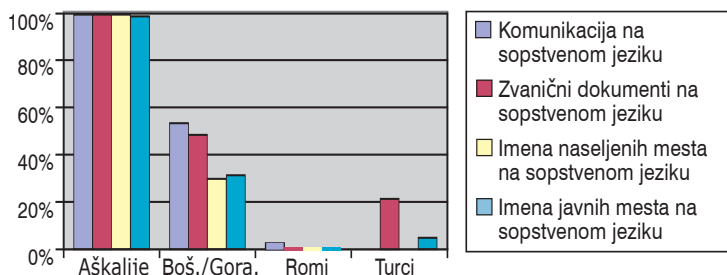
U Zvečanu **Romi** takođe smatraju svoju opštinu pristupačnom, ali je u velikom broju ne posećuju. Grupa je veoma sumnjičava prema svima, uključujući njihovu lokalnu upravu i smatra da nema pravog lidera u kojem verovala. Samoodrživi ekonomski razvoj i vodosnabdevanje su oblasti od izuzetnog značaja za njih. Bez obzira na to, nezaposlenost je još jednom glavno pitanje za ovu zajednicu. Neki su izrazili želju da rade u opštini, i bilo je poziva upućenih izabranim predstavnicima, pokazujući da se kao zajednica osećaju

zapostavljenim, ali razumeju da uz saradnju sa lokalnom vladom mogu unaprediti opšte standarde življenja. Korišćenje jezika uopšte, a posebno u obrazovanju je njihov glavni interes. Negativni su odgovori na pitanja o komunikaciji u opštini na njihovom jeziku, dostupnosti zvaničnih dokumenata na romskom jeziku, i o korišćenju romskog jezika na svim nivoima obrazovanja. Ističu da nije bilo kulturnih aktivnosti organizovanih za njih, ali kažu da bi trebalo da ih bude.

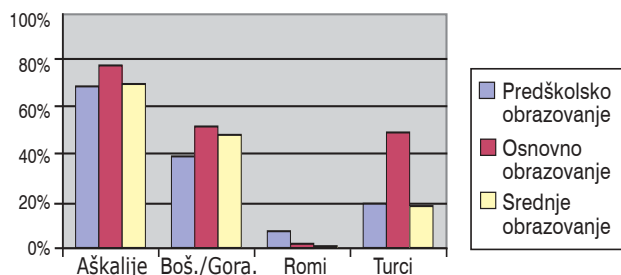
Uvid u manjinske – specifične službe u regionu Mitrovice

Grafikoni koji slede obezbeđuju opšti uvid u manjinske-specifične službe u ovom regionu. Oni su zasnovani na sakupljenim podacima i odgovorima dobijenim od članova manjinskih zajednica u ovom regionu uključujući Aškalijske, Bošnjake, Gorance, Rome i Turke. Tri dijagrama u procentima pokazuju (1) stepen upotrebe jezika manjinskih zajednica u javnosti, (2) mogućnost školovanja na maternjem jeziku i (3) broj održanih kulturnih događaja iz ugla ispitanih manjinskih zajednica:

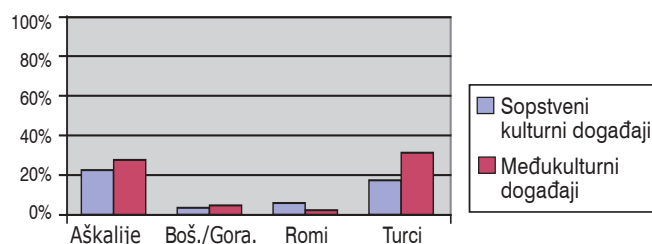
Korišćenje manjinskih jezika u javnosti po zajednicama

Obrazovanje na sopstvenom jeziku po zajednicama

Kulturni događaji po zajednicama

Treba zapaziti da su posle održanog drugog regionalnog sastanka u trećoj fazi projekta učesnici iz zajednica komentarisali vrednosti usluga predstavljenih u okviru opštih životnih uslova i usluga specifičnih za manjinske zajednice, da opština treba da komentare na sledeća pitanja:

- prisutni su se složili sa konstatacijom da su opšte usluge na opštinskom nivou na donjem nivou lige na Kosovu.
- Odgovori koji su ticali obrazovanja na maternjem jeziku bili su previsoki. Realnost je, kako tvrde bliža polovini vrednosti koje su naglašene (Bošnjaci/Goranci iz Mitrovice)
- Odgovori koje ocrta grafikon obrazovanja su potvrđeni kao tačni. Treba zapaziti da su Romski učesnici obeležili obrazovanje sa nulom, što pokazuje realnu zabrinutost za identitet te zajednice. (Romi iz Mitrovice i Leposavića)

Sastanci u regionu Gnjilana održani su sa zajednicama:

- **Aškalija** u Uroševcu;
- **Hrvata** u Vitini;
- **Roma**¹ u Uroševcu, Gnjilanu, Novom Brdu i Vitini;
- **Turaka** u Gnjilanu.

Sa izuzetkom Turaka, sve zajednice su se osećale zapostavljenim od strane njihovih opština. Veliki problem predstavlja i bezbednost, posebno u pogledu upotrebe jezika tih zajednica u javnosti. Sve ove činjenice daju izvestan osećaj izolacije tih zajednica, jači nego bilo gde na Kosovu. Pored toga, u tim zajednicama, pozivi za pomoć su bili usmereni skoro u potpunosti ka međunarodnoj zajednici, a ne ka izabranim predstavnicima ili javnim službenicima. Bezbednosni problemi se dalje odražavaju u činjenici da je nekoliko poziva o tome ko bi trebalo da nešto preduzme, bilo upućeno KFOR-u ali i UNMIK-u, što

nije evidentno u ostalim regionima. Sve u svemu, ovo pokazuje da je osećaj izolovanosti praćen nedostatkom poverenja u lokalne organe vlasti, a samim tim i traženjem pomoći za poboljšanje uslova svakodnevnog života od drugih, obično međunarodnih organizacija.

Zgrade opština su uglavnom dostupne. Usluge, iako uopšte gledano još uvek nisu na zavidnom nivou, za nijansu su bolje ocenjene nego u drugim mestima na Kosovu. Donja tabela rezimira stopu većih manjinskih zajednica u regionu Gnjilana na navedenim javnim uslugama:

Usluge Manjine	Samoodrživi ekonomski razvoj	Vodosnab- devanje	Upravljanje otpadom	Lokalni putevi	Lokalni transport	Zdravstvo	Socijalna pomoć
Aškalije	2.36	2.88	2.80	2.43	3.15	2.80	2.20
Hrvati	1	1	1	2	1.5	2.5	1
Romi	2.02	2.18	2.49	2.04	2.70	2.57	1.83
Turci	1.48	1.56	2.04	1.68	1.64	2.44	1.68

1 : jako loše   2 : loše   3 : prosečno   4 : dobro   5 : jako dobro

Uroševac

Grupa **Roma** i **Aškalija** u Uroševcu se slaže da je zgrada opštine pristupačna. Usluge se smatraju nešto slabijim od proseka, što je bolje nego u ostalim opštinama u regionu. Lokalni putevi se smatraju najboljim, dok održiv ekonomski razvoj i socijalne službe predstavljaju najveći problem ovih zajednica.

Aškalije smatraju da imaju dobre odnose sa svojim predstavnicima i ukazali su na to da su njihovi interesi naglašeni i u Skupštini opštine i u Odboru za zajednice. Međutim, oni naglašavaju važnost održavanja i poboljšanja tih dobrih odnosa. Oni smatraju da su obrazovni uslovi loši, i komentarišu da nema dovoljno mogućnosti za pohađanje Univerziteta, ali naglašavaju i to da imaju obrazovanje na maternjem (albanskom) jeziku. Slično tome, pozitivno je odgovoreno na pitanja o komunikaciji na njihovom jeziku u opštini i o dostupnosti zvaničnih dokumenata kao i o natpisima na javnim mestima koji

su na njihovom jeziku. Međutim, u svojim izlaganjima oni nisu naglašavali ova pitanja. Umesto toga, oni su naglasili ozbiljan problem sa nezaposlenošću sa kojim se suočavaju, i da osećaju da se njihova opština skoro isključivo usmerava na srpsku manjinu umesto na njih. Ostali problemi obuhvataju slabo prikupljanje smeća i posledice toga po okolinu, kao i sportske objekte i električnu energiju. Zdravstvena zaštita je i dalje prioritet zajednice, uprkos tome što je ocenjena bolje nego ostale opštinske službe. Aškalije odaju priznanje kulturnim događajima koje je za njih organizovala opština, ali bi želeli da ih je više.

Zajednica **Roma** u Uroševcu je rekla da komunikacija na romskom jeziku u opštini nije moguća. Pored toga, nema nijednog zvaničnog dokumenta niti javnog natpisa na romskom jeziku. Upotreba njihovog jezika u javnosti je bio najglavniji problem ove zajednice i najčešća tema mnogih rasprava i sastanaka. Ovo se odražava u njihovim

¹ Za bolje razumevanje jezičkih specifičnosti treba napomenuti da Romi, pored Romskog govora i albanski i srpski u Uroševcu i uglavnom srpski u Gnjilanu, Novom Brdu i Vitini.

negativnim odgovorima o svim nivoima obrazovanja na maternjem jeziku. Međutim, samo obrazovanje nije bilo suština diskusije na sastanku. Umesto toga, oni su istakli da nemogućnost korišćenja svog jezika u javnosti znači i nemogućnost upotrebe javnog prevoza, što samo povećava njihovu izolaciju. Možda zbog toga i nije iznenađujuće to što su romske grupe dale nižu ocenu od Aškalijske za sve javne usluge u ovoj opštini. Socijalna pomoć je jako slaba, što se odražava kao veća zavisnost ove grupe od spoljnje pomoći u odnosu na ostale zajednice. Ova zavisnost će samo biti podstaknuta ako oni budu smatrali da ne mogu slobodno da se kreću i na taj način sami poprave svoju situaciju. Oni imaju malo nade, ali nemaju mogućnosti da sami preduzmu

Gjilan

Romi u opštini Gnjilane (kao i **zajednica Turaka**) smatraju da je slabija mogućnost pristupa zgradi njihove opštine nego što je to slučaj u Uroševcu. Ovo je uglavnom posledica straha i problema sa prevozom. U skladu sa tim, velika većina ove dve zajednice je naglasila da tokom prethodne godine nisu ni jednom posetili zgradu opštine. Obe zajednice ovde smatraju javne službe znatno lošijim u poređenju sa Uroševcem i ističu da najveću pažnju treba posvetiti održivom ekonomskom razvoju. Obe zajednice ukazuju da nije moguće korišćenje maternjeg jezika u opštini, i da nema zvaničnih dokumenata niti javnih natpisa na njihovom jeziku.

Romi su posebno dali važnost ovom pitanju u toku razgovora. Oni se osećaju "diskriminisanim", i izjavljuju da "romski jezik treba da bude zvaničan". Upotreba jezika u obrazovanju je za njih od manjeg značaja; oni kažu da je dostupno predškolsko i osnovno obrazovanje, što je slučaj od uvođenja predškolskog i osnovnog obrazovanja na romskom jeziku u romskoj mahali u Gnjilanu. Međutim, obrazovanje u srednjim školama očigledno ne postoji. Bez obzira na to, nezaposlenost (i njihov nizak životni standard koji je posledica toga) i dalje predstavljaju oblast prioritetnih problema. Pored toga, povratak Roma je visoko rangiran na listi prioriteta ove zajednice, i to osnažuje strah manjinskih zajednica u Gnjilanu od gubitka svog identiteta kao zasebnih grupa. U principu, oni ne smatraju da je opština organizovala kulturne

Novo Brdo

Romi u Novom Brdu u principu smatraju da je moguć pristup zgradi njihove opštine, i većina od prisutnih je posetila opštinu više od tri puta prethodne godine. Međutim, oni su sve javne službe koje su im dostupne ocenili kao "veoma loše", što je bio jedan od najgorih rezultata na celom Kosovu. Svi učesnici su nezaposleni, tako da su naglasili nezaposlenost kao jedan od svojih glavnih problema. Oni bi takođe želeli bolje veze sa svojim predstavnikom; svesni su da je njihov predstavnik bio naimenovan u Skupštini opštine (a ne izabran na izborima) ali smatraju da nije bio sposoban da se u dovoljnoj meri pozabavi njihovim problemima u okviru

neke korake, već i dalje očekuju pomoć od bilo koga sa strane. Međutim, njihova samouverenost u izražavanju na sastanku je bila veća nego što je to bio slučaj sa ostalim zajednicama. Oni imaju dobre odnose sa predstavnicima svoje zajednice; naglašavaju da su njihovi interesi dobro naglašeni i u Skupštini opštine i u Odboru za zajednice ali, oni pomoć očekuju od međunarodne zajednice. Ovo ukazuje na njihovu odanost predstavnicima ali i na nedovoljne i efikasne kontakte sa njima. Romske grupe su takođe ukazale na to da su kulturne aktivnosti bile organizovane za njihovu zajednicu, ali su zaključili da bi želeli više takvih događaja i rekli su i da smatraju da je za Aškalijske bilo organizovano više.

događaja za njih već osećaju da su prepušteni sami sebi, i izrazili su svoje razočaranje u UNMIK i u opštinu. Ali i pored toga, oni polažu nade u UNMIK da ispravi ovo, jer nemaju poverenja u sposobnosti svojih lokalnih organa vlasti. Oni smatraju da uopšte nisu zastupljeni bilo u Skupštini opštine bilo u Odboru za zajednice, i ukazuju na to (sasvim ispravno) da niko od njihovih članova ne radi na bilo kojem radnom mestu u opštini.

Turci u Gnjilanu imaju dobre odnose sa svojim predstavnicima i smatraju da su dobro predstavljeni u Skupštini opštine. Bez obzira na to, oni ukazuju da učešće njihovih predstavnika u Odboru za zajednice nije dovelo do predstavljanja interesa njihove zajednice. Njihov glavni problem je kako da poboljšaju svoje kontakte sa Skupštinom opštine, i kako da njihovi projekti budu lakše prosljeđivani opštini. Oni takođe žele kancelariju - ogranak lokalne političke partije. Turci ukazuju na to da nije moguće obrazovanje na njihovom jeziku, a što je najvažnije to nije moguće u srednjim školama. Oni su izrazili snažan zahtev za univerzitetsko obrazovanje na turskom jeziku. Obrazovanje u srednjim školama je, sve u svemu, loše. Kažu da ne mogu da koriste svoj jezik u opštini, što je možda i razlog zašto toliko njih nije nikada posetilo opštinu. Nedostatak javnih natpisa na turskom jeziku je bila takođe jedna od značajnijih tema diskusije. Oni su još i opširno pričali o svojoj želji da imaju zdravstvenu kliniku u Dobričanu.

opštine. Oni žive od humanitarne pomoći, i uglavnom su nepismeni. Tako su sva njihova očekivanja jednostavno skoncentrisana na bilo čiju pomoć. Osećaju se tako kao da ih niko u opštini ne sluša i izrazili su želju da budu bolje obavешteni o sastancima i aktivnostima koje se odigravaju u ovoj oblasti. Oni su ispravno tvrdili da niko iz njihove zajednice nije ni na kakvom položaju među zaposlenima u opštini. Obrazovanje na maternjem jeziku nije dostupno njihovoj zajednici, komunikacija na maternjem sa uposlenicima opštine je teška, i ne postoje natpisi na njihovom jeziku. Rekli su i to da opština nije organizovala kulturne aktivnosti za njih.

Niko (ni Romi ni Hrvati) u Vitini ne smatra da je moguć pristup zgradi njihove opštine. Opštinu niko nije posetio poslednje dve godine. Pored toga, sve službe su ocenjene kao "veoma loše". Obe zajednice se osećaju izolovanim i obe zajednice osećaju kako ništa ne mogu da učine sami za sebe: "njih niko ne razume" niti čuje koje su njihove potrebe. Oni smatraju da su KFOR i UNMIK zaduženi da im pomognu i promene situaciju. Obe grupe naglašavaju slabo pružanje socijalne pomoći i probleme vezane za bezbednost, a zajednica Hrvata kaže da "nema Hrvata koji nije bio prebijen ili maltretiran bar jednom tokom prethodne godine".

Hrvati takođe ističu prevoz, zdravstvenu zaštitu i imovinska pitanja kao svoje prioritetne probleme. Oni

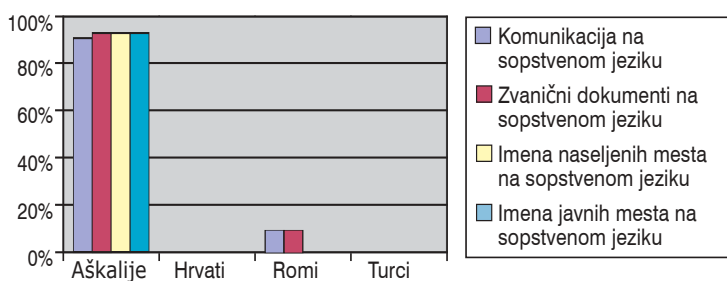
traže da se "bespravno useljene kuće" vrate njima i da se štite, i da imaju veću slobodu kretanja. Jasno je da za ovu grupu još uvek nije osigurana bezbednost. Njihov osećaj ugroženosti podstiče strah za identitet, što se ogleda u činjenici da oni traže dodatnu zaštitu za kulturne spomenike koji se i dalje uništavaju.

Romska grupa smatra da je slabo predstavljena. Tačno je da oni nemaju svojih članova u Skupštini opštine niti u Odboru za zajednice, i niko od njih nije zaposlen u opštini. Njihovi najveći problemi su nezaposlenost i slaba socijalna pomoć.

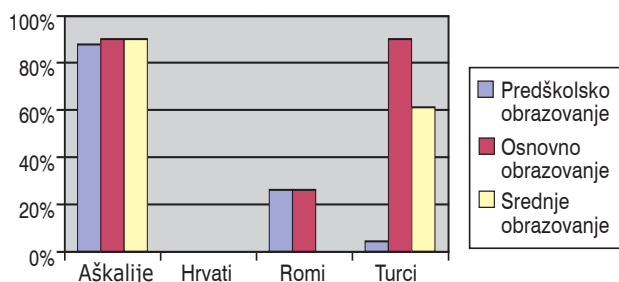
Pregled usluga specifičnih za manjine u regionu Gnjilana

Ukupan pregled javnih usluga specifičnih za manjine u regionu Gnjilana je dat uz pomoć dijagrama. Dijagrami se zasnivaju na prikupljenim podacima dobijenim iz odgovora članova manjinskih zajednica u regionu, uključujući Aškalijske, Hrvate, Rome i Turke. Tri dijagrama koja slede pokazuju u procentima (1) Stepenu upotrebe manjinskih jezika u javnosti, (2) mogućnost obrazovanja na maternjem jeziku i (3) broj kulturnih događaja viđenih i naglašanih od strane intervjuisanih manjinskih zajednica.

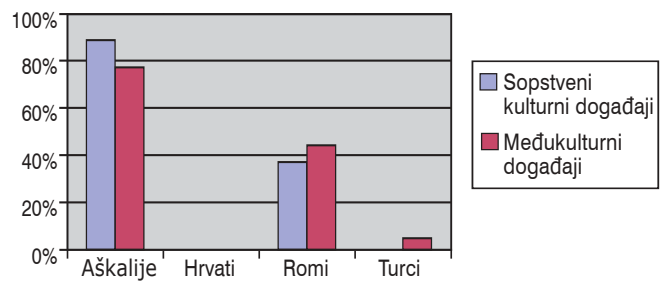
Upotreba jezika manjina u javnosti po zajednicama

Obrazovanje na sopstvenom jeziku po zajednicama

Kulturni događaji po zajednicama

U regionu Prištine sastanci su održani sa zajednicama:

- **Roma** u Lipljanu, Obiliću i Prištini;;
- **Hrvata** u Lipljanu;
- Mešovitog sastava **Roma** i **Aškalija** u Kosovu Polju, Obiliću i Podujevu.

Dok je više od polovine (65%) onih koji su učestvovali na sastancima u Prištinskom regionu izjavilo da smatra da su njihove opštinske zgrade pristupačne, brojke, možda iznenađujuće ukazuju na to da se opštinske zgrade u Prištini smatraju najnepristupačnijim uopšte na Kosovu. Romske grupe su, posebno naglašava da su njihove opštinske zgrade teško pristupačne. Postoji opšti nedostatak poverenja među manjinskim grupama oko posete njihovim lokalnim vladama. Naprimera, u opštinama sa manjom populacijom, manjinske grupe se osećaju više izolovanijim nego drugde. Svakako, Hrvatska (najmanja) zajednica pokazala se kao najnespremnija da otvoreno

izrazi svoje stavove. Ovo je podržano pozivom svih zajednica za više kontakta sa opštinskim službenicima. Odnosi između svih grupa i njihovih predstavnika viđeni su kao pozitivni.

Uopšteno govoreno, javne službe su "veoma loše", sa uočljivim izuzećem samoodrživog ekonomskog razvoja u Obiliću čiji se standard smatra prosečnim. Nekoliko grupa je potvrdilo ograničenja u suočavanju sa lokalnim vlastima, i posebno naglasilo da je "budžet jako mali". Aškalije, Romi i Hrvati iz ovog regiona ocenili su navedene javne službe onako kako je prikazano u tabeli:

Usluge Manjine	Samoodrživi ekonomski razvoj	Vodosnab- devanje	Upravljanje otpadom	Lokalni putevi	Lokalni transport	Zdravstvo	Socijalna pomoć
Aškalije	1.45	2.00	1.90	1.60	2.15	2.65	2.00
Aškal./Romi	2.77	2.40	2.37	2.07	2.40	3.12	2.15
Hrvati	1.1	1	1	1	1	2.2	1.3
Romi	1.32	1.25	1.47	2.15	1.75	2.10	1.07

1 : jako loše   2 : loše   3 : prosečno   4 : dobro   5 : jako dobro

Zajednica **Aškalija** u Kosovu Polju, posebno, smatra opštinsku zgradu ovde manje pristupačnom nego mešovita grupa Roma¹ i **Aškalija**. Svakako, mnogo više samih učesnika Aškalija nije posetilo opštinu prošle godine od onih u mešovitoj grupi. Međutim, obe grupe smatraju da su njihove javne službe na sličnom nivou, ocenjujući ih "slabom" ocenom. Zdravstvena zaštita je viđena kao najbolja služba na prosečnom nivou. Vodosnabdevanje i lokalni putevi su ocenjeni najnižom ocenom. Grupe su se izrazile pozitivno o komunikaciji na sopstvenom

jeziku, iako su neki izrazili strah vezan za bezbednost podrazumevajući time da obrazovanje nije potpuno pristupačno svima. Većina ukazuje na to da kulturne aktivnosti nije organizovala opština, i posebno su izrazili nadu da će ih biti u budućnosti. Nezaposlenost je takođe postojeći problem ovih zajednica. Iako je jasno da nekoliko članova iz ovih zajednica radi na raznim pozicijama u opštinama, grupe ukazuju na to da se osećaju adekvatno zastupljenim u njihovoj Skupštini opštine i Komitetima zajednica.

Kosovo Polje

Lipljan

I grupe **Roma**² i **Hrvata** posećene ovim projektom navele su da ne misle da je opština Lipljan pristupačna, principijelno zbog transporta. Zbog toga je 84% učesnika

reklo da nisu posetili opštinu prošle godine. Transport i sloboda kretanja su, stoga, visoki prioriteta zajednica. Lokalni putevi, međutim, se smatraju najboljom javnom

¹ Romi u Kosovu Polju govore sva tri jezika uključujući romski, albanski i srpski. Uzimajući u obzir da populaciju Kosova Polja predominantno čini albansko življe, Romi će uglavnom koristiti albanski jezik.

² U Lipljanu Romi govore romski i uglavnom srpski.

službom mada su ocenjeni kao "slabi". Obe su grupe istakle da komunikacija na njihovom jeziku nije moguća i da zvanični dokumentni i javni natpisi na njihovom jeziku nisu dostupni.

Uopšteno govoreći, javne službe u Lipljanu smatraju se najnižim u regionu Prištine. Vodosnabdevanje je viđeno kao ono čemu najviše treba poboljšanja zajedno sa samoodrživim ekonomskim razvojem i obezbeđivanjem socijalne zaštite.

Hrvatska zajednica ističe da je predškolsko obrazovanje i obrazovanje u osnovnim školama moguće na njihovom jeziku, ali ne i u srednjim školama. Ono što je važnije jeste nedostatak kulturnih aktivnosti organizovanih od strane njihove lokalne vlade. Izrazili su nepoverenje u sve vladine službenike (međunarodne i lokalne) ukazujući na to da nemaju svojih predstavnika zaposlenih na

bilo kojem nivou u opštini. Osećaju, međutim, da su dobro reprezentovani u Skupštini opštine i u Komitetu zajednica od strane svog lidera.

Romska zajednica takođe ukazuje na to da obrazovanje na maternjem jeziku nije dostupno njihovoj deci na bilo kom nivou. Međutim, ovo nije bilo toliko važno koliko pitanje njihovog socijalnog statusa. Nisu posebno izrazili nezadovoljstvo time što kulturne manifestacije nisu bile organizovane za njih od strane opštine, ali se jednostavno nadaju da će se njihova sveobuhvatna situacija poboljšati. Složili su se da bi kolektivna akcija rešila neke od njihovih problema, posebno preko izabраниh predstavnika. Oni nisu i ne osećaju se da ih dobro zastupaju u ovom trenutku. Nezaposlenost je glavni problem ove zajednice, kao i nedostatak normalnih uslova za život i posebno kanalizacionih sistema.

Obilić

Romske³ i grupe **Aškalija** u Obiliću ističu da je njihova zgrada opštine vrlo nepristupačna. Kao posledicu toga vidimo da visoki procenat učesnika (63%) nije nijednom posetio tu zgradu prošle godine iz bilo kog razloga. Obezbeđene javne službe su "slabe", ali gledano u regionu kao celini bolje nego u drugim opštinama. Smatra se da lokalnim putevima i transportu treba posvetiti najviše pažnje.

Zajednica u celini oseća da je dobro zastupljena i u Skupštini opštine i u Komitetu zajednica, i navodi da neki od njenih članova rade u opštini iako ne kao civilni službenici. Veruju svojim zvaničnicima, ali isto

tako napominju da nemaju dobre kontakte sa opštinom. Postoje podeljena mišljenja kada se govori o mogućnosti komunikacije na maternjem jeziku u opštini, iako se većina slaže da jeste, zajednio sa zvaničnim dokumentima i javnim natpisima⁴. Slično tome, dve trećine grupe je smatralo da je obrazovanje na njihovom jeziku za njihovu decu dostupno u predškolskim ustanovama i osnovnim školama, ali se samo jedna trećina slaže sa ovim kada se govori o srednjoškolskom obrazovanju. Preko 70% učesnika se složilo sa tim da je opština organizovala kulturne aktivnosti za njih, ali svi oni su zatražili više takvih aktivnosti.

Podujevo

Zajednica **Aškalija** i mešovita grupa **Aškalija i Roma**⁵ u Podujevu smatraju svoje javne službe mnogo boljim nego zajednice u drugim Prištinskim opštinama. Zdravstvena zaštita je posebno "dobra", bolja nego u drugim opštinama na Kosovu. Uz to, obe grupe su izjavile da je njihova opštinska zgrada pristupačna, i velika većina njih je posetila više od tri puta prošle godine. Lokalni putevi i socijalna zaštita se smatraju u najmanju ruku dobrim, iako su za zajednicu nedostatak vode (vodosnabdevanje) i električna energija veliki problem. Nezaposlenost je prioritet, posebno za mlade ljude. Svi učesnici su trenutno nezapošljeni.

Obe grupe su ukazale na to da imaju osećaj dobre zastupljenosti i u Skupštini opštine i u Komitetu zajednica, bez obzira na to što su izrazili nedostatak poverenja u

njihovu trenutnu zastupljenost. Naveli su i to da su neki od njih zaposleni kao civilni službenici i drugo opštinsko osoblje. Međutim, oni su takođe ukazali i na to da komunikacija na njihovom jeziku u opštini nije moguća, i da zvanični dokumenti i javni natpisi na njihovom jeziku ne postoje. Brojčani podaci o obrazovanju na maternjem jeziku nisu jasni; iako se dve trećine njih složilo da je obrazovanje na materenjem jeziku na nivou srednjih škola moguće.⁶ Većina izjavljuje da opština nije organizovala kulturne događaje specijalno za njih, iako se u velikom broju slažu da su međukulturne aktivnosti bile organizovane.

³ U Obiliću Romi govore romski i uglavnom srpski.

⁴ Na sastanku u Obiliću koji je održan u kampu Plemetina prisustvovali su Romi i Aškalije koji su došli iz različitih regiona centralnog Kosova. Podeljena mišljenja kada se radi o komunikaciji u javnosti i obrazovanju se mogu objasniti činjenicom da neki Romi govore srpski pored njihovog maternjeg tj. romskog jezika.

⁵ U Podujevu Romi govore romski i predominantno albanski.

⁶ U ovom slučaju, primedba se većim delom odnosi na albanski jezik koji koriste obe zajednice: Aškalije i Roma u Podujevu pored materinjeg Romskog jezika.

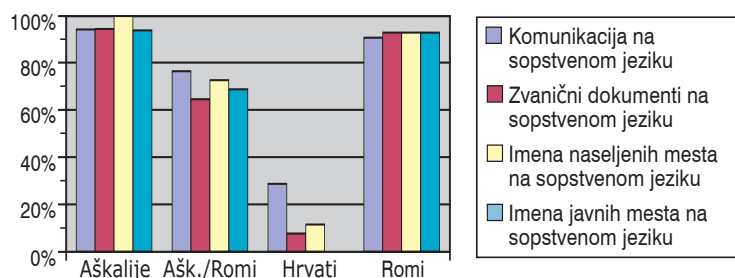
Romi u opštini Priština se slažu da je njihova lokalna uprava pristupačna i većina (70%) je posetila više od 3 puta u toku prošle godine, pokazujući time poverenje. Međutim, kao i sa drugim grupama Roma, Romi su ovde ukazali takođe i na to da komunikacija na njihovom jeziku sa opštinskim službenicima nije moguća, kao i da su im zvanični dokumenti i javnih natpisa na njihovom jeziku nedostupni. Uz to, obrazovanje na maternjem jeziku na svim nivoima nije dostupno. Međutim, grupe su istake da su kulturni događaji bili organizovani za njih, ali ne kao interkulturalne aktivnosti. Romi ne smatraju da su dobro zastupljeni. U Gračanici

tvrdi da se njihova prava uopšte nisu poboljšala u bilo kom smislu. Svi se slažu da je trebalo da izaberu predstavnika za saradnju sa opštinom i da bi kolektivan pristup rešavanja problema bio mnogo bolji i efikasniji od individualnog. Sve su grupe ukazale na to da imaju članove zajednice koji su zaposleni kao opštinski službenici. Zdravstvena zaštita je ocenjena kao najbolja (iako još uvek "slaba") između javnih službi, dok se socijalna zaštita smatra najmanje pozitivnom. Nezaposlenost i ozbiljna ekonomska/finansijska situacija ostaju i dalje prioritetni problemi.

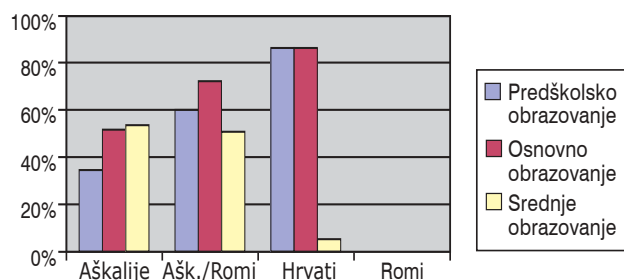
Pregled usluga koje su svojstvene manjinskim zajednicama u regionu Prištine

Dijagrami koji slede obezbeđuju opšti osvrt na usluge koje su svojstvene manjinskim zajednicama u regionu Prištine. Dijagrami su zasnovani na prikupljenim podacima na osnovu odgovora članova manjinskih zajednica u ovom regionu uključujući Aškalije, Hrvate i Rome. Tri dijagrama dole prikazana (1) u procentima stepen korišćenja jezika manjina u javnosti, (2) dostupnost maternjeg jezika u obrazovanju i (3) broj kulturnih događaja viđen i označen od strane manjinskih zajednika

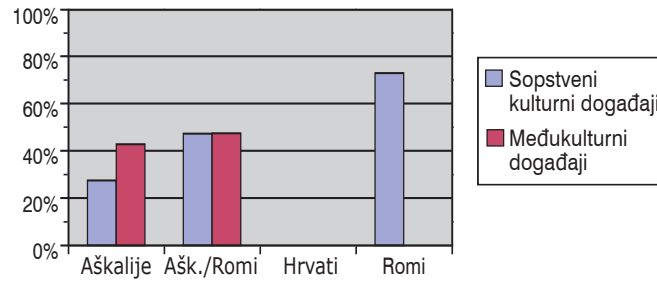
Korišćenje manjinskih jezika u javnosti po zajednicama

Obrazovanje na sopstvenom jeziku

Kulturni događaji po zajednicama

Treba istaći da se na regionalnom sastanku održanom u drugom delu, anketirani iz etničkih zajednica komentarisali su vrednosti koje su predstavljene a tiču se javnih usluga i opštih uslova života, kao i posebnih pitanja usluga manjina, koje opština treba da obezbedi, sledećim redom:

- ocena zdravstvene zaštite u opštini Obilić je jako visoka i nerealna (svi prisutni)
- obrazovanje na maternjem jeziku treba oceniti u skladu sa realnošću (svi prisutni)
- treba primetiti da su Romi obrazovanje na maternjem jeziku ocenili nulom, što u suštini pokazuje visoku svest o identitetu i nepostojanju romskog jezika u obrazovnom sistemu svih nivoa. (Romi iz Obilića i Gračanice)
- procena kuturnih događaja jednostavno nije ispravna. Opština nije organizovala ni jedan kulturni događaj za etničke zajednice. Svi oni su organizovani samoinicijativno (svi prisutni)

Zaključak i Preporuke

Vredno je ponovo napomenuti da prikupljene i obrađene informacije sa ovog letka treba da budu sagledavane kao informacije dobijene od zajednica iz prve ruke. To je skup želja, shvatanja, komentara i interesa svake zajednice koju smo posetili tokom ovog projekta. Može biti da su neke od njih prosto pogrešno protumačene i proizilaze iz teške situacije društva u tranziciji.

U svakom slučaju, mogu se doneti neki osnovni zaključci koji mogu da posluže kao osnova za buduće aktivnosti lokalnih vlasti u cilju poboljšanja položaja i delovanja lokalnog samoupravljanja među članovima različitih manjinskih zajednica.

Iz tog razloga, ovaj dokumenat predstavlja težnju da se nastavi proces dogovaranja sa liderima zajednica i predstavnicima. Očekuje se da će ponuđene informacije ubrzati ideje za poboljšanje i motivisati lokalne vlasti da usmere svoju pažnju na stanovnike Kosova i samim tim ubrzaju proces izgradnje potpuno demokratskog, slobodnog i tolerantnog društva.

- Ako opštine preduzmu korake, ali ne uspeju da to prenesu zajednicama potrebno je da ih informišu o tome. Objavljene informacije ne treba shvatati kao kritike, već kao konstruktivna sredstva koja će pomoći opštinskim radnicima u budućem radu.
- Uzimajući u obzir sve informacije, jasno je da se manje manjinske zajednice na Kosovu danas osećaju izolovano i zanemareno od strane lokalnih organa vlasti. Što je manja njihova zajednica to je manja smelost da se izrazi izolovanost. Kako se krug nastavlja raste strah da je opstanak zajednice ugrožen. Kulturna aktivnost ovim zajednicama tada postaje važnija od nekih drugih pitanja, pa to može predstavljati dobar početak za opštinu koja želi da uveri svoje građane da su uključeni u opštinski život u istoj meri kao i većinska populacija.
- Osim toga, najizolovanije male zajednice se, kada je u pitanju svakodnevni opstanak, mnogo više uzdaju u pomoć sa strane nego u sebe same. Ova kultura zavisnosti će rasti sve dok zajednice budu naviknute na socijalnu pomoć, koja je izražena u oblastima visoke nezaposlenosti, tražeći kao prvo povećanje nadoknade. U isto vreme, u ovim oblastima je izraženo malo ili nimalo aktivnog političkog učešća. Ovo ponovo utiče na smelost za preduzimanje različitih samoinicijativnih koraka. Umesto toga najmanje predstavljene zajednice se radije oslanjaju na inostranu pomoć nego na preduzimanje koraka od strane njihovih sunarodnika.

Molimo Vas imajte u vidu da su preporuke sačinili sami učesnici na 5 regionalnih sastanaka održanih u poslednje 2 nedelje avgusta 2002. One ne oslikavaju stav OEBS-a po ovim pitanjima.

KOMUNIKACIJA NA MATERNJEM JEZIKU/JAVNA UPOTREBA JEZIKA MANJINA

1. U opštinama gde su priznati jezici manjina kao služeni,¹ imena javnih mesta, znaci kao i zvanična dokumenta treba da postoje na jezicima manjina. U skladu sa tim, manjine treba da imaju priliku da koriste maternji jezik u komunikaciji u opštini, jer oni često razumeju albanski ili srpski, ali ne umeju da govore i pišu na ovim jezicima. Ukratko prava manjina su zagarantovana primenljivim zakonom,² i treba ih primeniti.
2. Upotreba jezika manjina na javnim mestima ne treba da se odlaže, jer u suprotnom momenat za predstavljanje jezika manjina može biti izgubljen. Ovo će rezultovati dalju lažnu predstavu i odlaganje postavljanja multietničke demokratija ne Kosovu, a progon ovih manjinskih zajednica može biti nastavljen.
3. Prekidanje nekadašnjih prava ("zahtevanih prava") u upotrebi jezika manjina na javnim mestima povećava međuetničku tenziju rezultira osećajem marginalizacije svih manjina dovedenih u pitanje. Kada se formuliše novi zakon, pravila i uredbе, i kada se uspostavlja novi pravilnik, tradicija i prošlost treba da se uzmu u obzir.
4. Opštine treba da zaposle službenika koji može pravilno da koristi važne jezike manjina i njihovu azbuku i da jasno i čitko piše imena osoba koje pripadaju različitim manjinskim zajednicama u zvaničnim dokumentima.
5. Međunarodne organizacije koje su prisutne na Kosovu napravile su vidne greške u zapostavljanju jezika manjina u javnosti. Manjinski jezik se veoma retko ili uopšte ne koristi u zvaničnim dokumentima. Npr. članovi turske zajednice tvrde da ni u jednoj prilici nisu dobili dokument na maternjem jeziku u protekle 3 godine. Međunarodne organizacije na Kosovu, a najpre UNMIK i OEBS, koje su glavni tvorci izgradnje institucija treba da daju pozitivan primer u sistemskom korišćenju jezika manjina u javnosti.

OBRAZOVANJE NA MATERNJEM JEZIKU

1. Posle konflikta, 1999. mnoge manjinske zajednice su morale da se suoče sa remećenjem obrazovanja na maternjem jeziku na raznim nivoima. Nedostatak pristupa stručnoj obuci i visokom obrazovanju umanjili su mogućnosti za zaposlenje i doprineli daljoj marginalizaciji. Stoga je imperativ da opštine organizuju večernju nastavu kao i kurseve specijalnog ranga na maternjim jezicima zapostavljenih etničkih zajednica. Ovaj program mogao bi da uključi univerzitete i intenzivne kurseve stručne obuke.
2. Odredbe predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja su u nadležnosti opštine. Međutim, oni treba da preuzmi ulogu lobista u privremenoj upravi na centralnom nivou za uspostavljanje višeg obrazovanja za lokalne manjinske zajednice.³ To je samo prospekt višeg obrazovanja i poslovnih mogućnosti koje će ohrabriti manjine da ostanu.
3. Opštine sa nesrpskim manjinskim zajednicama sa veoma lošom školskom nastavom treba da nađu pravu meru da nastavu učine obaveznom i ojačaju je kroz nametanje kazni za nemarne roditelje.
4. Upotreba Romskog jezika je smanjena na Kosovu. Fondovi za obrazovanje na Romskom jeziku treba da budu ponovo uspostavljeni, kao što je to bio slučaj pre konflikta 1999. To zahteva organizovanje obuke za učitelje na Romskom jeziku kao i nabavku udžbenika za studente.
5. U kampovima za raseljena lica, nesrpske manjinske zajednice govore različite jezike, a veoma često su prinuđeni da uče na samo jednom jeziku. Treba da im se pruži mogućnost da uče na maternjem jeziku. Iskustvo pokazuje da obrazovanje na stranom jeziku daje slabije rezultate. Ovo povećava stopu nepismenosti i napuštanje škola. S toga, se roditelji demotiviraju i za duži vremenski period se ojačava marginalizacija etničkih zajednica o kojima je reč.

¹ Vidi aneks III za službene jezike mape opština.

² Vidi poglavlje 4 član 4.4.(a) Ustavnog okvira odeljak 9 UNMIK Uredbe 2000/45 kao i statut opština.

KULTURA

1. Sve manjine su izrazile snažan zahtev za kulturnim dešavanjima koja bi bila finansirana i organizovana od strane opština. Međutim, priznato je da postoji nedostatak infrastrukture za održivu organizaciju ovakvih događaja.
2. Zahtevi su pokrenuti za ustanovljenje manjinskih domova kulture posebno za mlade od strane opštine.

UČEŠĆE MANJINA U LOKALNOJ UPRAVI Zapošljavanje

1. Članovi nesrpskih manjina tvrde da je pažnja uglavnom usredsređena na zapošljavanje pripadnika srpske zajednice u okviru lokalne uprave, kao i zapošljavanje manjih zajednica koje su bile zapostavljane.⁴ Predstavnici treba da postoje na centralnom i lokalnom nivou u građanskoj službi Kosova. Broj manjinskih službenika u opštinama treba da odrazi etničku zastupljenost koja bi bila dogovorena od strane važnih lokalnih zajednica.
2. Međunarodne organizacije na Kosovu trebalo bi da značajno povećaju broj službenika pripadnika nesrpskih manjina, jer nam iskustvo govori da je broj upošljenih u ovim organizacijama dosta niži u poređenju sa njihovim profesionalnim kvalifikacijama. Ove organizacije treba da daju pozitivan primer lokalnim institucijama. U procesu upošljavanja pripadnika manjina trebalo bi obratiti pažnju na njihovu ličnost, jer njihova etnička pripadnost se ne može na pravi način oslikati kroz njihova imena. U slučaju da se etnička pripadnost nekog pojedinca dovede u pitanje, treba konsultovati neku od organizacija ili udruženja ovih manjinskih zajednica. Nadležne organizacije, a pre svega UNMIK treba da organizuju transparentni proces konsultacija sa legitimnim manjinskim organizacijama po ovim pitanjima.
3. Posebna pažnja pri zapošljavanju pripadnika različitih manjina u civilne službe treba da se obrati na romsku zajednicu.

Posebne mere za predstavnike manjina na lokalnom nivou

1. Strogo proporcionalni izborni sistem je nedovoljan da ostvari značajnu predstavljenost manjinskih zajednica na lokalnom nivou. Trenutni izborni sistem samo dozvoljava izbor zanemarujuće malog broja manjinskih predstavnika koji može lako da bude nadglasan od strane većine u SO. S toga, treba stvoriti posebne aranžmane u izbornim zakonima kako bi njihovo efektivno učešće u lokalnoj upravi bilo osigurano. Ove mere mogu da obuhvataju numeričke i proceduralne aranžmane i treba da se usvoje uz konsultacije sa zakonskim manjinskim predstavnicima.
2. Postoji neslaganje među nesrpskim manjinama u vezi sa značenjem i efikasnošću sistema nimenovanja rezervnih mesta za predstavnike manjina u SO. Sa jedne strane, veće i bolje organizovane manjine tvrde da strogo proporcionalni sistem treba da postoji, jer je većina njih imala ekstremno loše iskustvo sa predstavnicima koje je postavio SPGS. Tvrdi se da nimenovani predstavnici uopšte ne zastupaju prava manjina, već se usredsređuju na samopromovisanje. S toga, same manjinske zajednice zastupaju demokratsku kontrolu nad njihovim izabranim predstavnicima. Sa druge strane manje i slabije mobilisane manjinske zajednice imaju jaki zahtev za nastavak sistema nimenovanja, jer je ovo jedini način na koji oni mogu da iznesu svoje interese na nivou lokalne uprave. Ipak ako se sistem zagaratovanih mesta održi, transparentni proces nimenovanja trebalo bi da bude uspostavljen sa učešćem legitimnih predstavnika manjinskih zajednica o kojima je reč, tako da će pogrešno tumačenje interesa manjina biti izbegnuto.

³ Pozitivam korak bio je otvaranje Poslovne škole na Bošnjačkom jeziku u okviru Pečkog Univerziteta 1. oktobra 2002.

⁴ Treba naznačiti da su predstavnici Bošnjačke manjine u regionu Peći izrazili svoje zadovoljstvo zbog zapošljavanja Bošnjaka u Kosovsku policiju.

3. Samo istinski posebni aranžmani za manjine na lokalnom nivou mogu da smanje tenzije između međuetničkog centralnog nivoa uprave i izbegnu skoro potpuno većinsko vođenje lokalne uprave.

DISKRIMINACIJA

1. Opštine treba da preduzmu konkretne mere kako ne bi bilo stalne diskriminacije kada je reč polu, rasi, boji kože, jeziku, veri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom poreklu, povezivanju sa nacionalnim manjinama, imovini, rađanju ili nekom drugom statusu u javnim institucijama koje su u nadležnosti opštine.

POVRATAK

1. Opštine treba da posvete jednaku pažnju svim manjinama kada se govori o pitanju povratka, uključujući rekonstrukciju kuća, imovinska pitanja i mogućnost zapošljenja. Iskustvo nam pokazuje da se povratak nekih manjina svojevremeno favorizuje u odnosu na druge u pojedinim opštinama. Žalba Bošnjačke zajednice u opštini Prizren je samo jedan od slučajeva koji ukazuje na to.

Spisak sastanaka sa manjinskim zajednicama u pet regiona Kosova

Sastanke je organizovala Međunarodna fondacija za izborni sistem (IFES) u periodu od 21. juna – 2. jula 2002.

Peć/Pejë

- Peć/Pejë opština – Peć/Pejë – Romska zajednica
- Peć/Pejë opština – Vitimirica – Bošnjačka zajednica
- Peć/Pejë opština – Zlopek – Bošnjačka zajednica
- Dečani/Dečan opština – Gramacel – zajednica Egipčana
- Dečani/Dečan opština – Pemište/Hereq – zajednica Egipčana
- Dečani/Dečan opština – Pemište – zajednica Egipčana
- Istok/Istog opština – Gusar – zajednica Egipčana
- Djakovica/Gjakova – Koloni – zajednica Egipčana

Gnjilane/Gjilan

- Uroševac/Ferizaj opština – Dubrava 2 – zajednica Aškalija
- Uroševac/Ferizaj opština – Sallahane – zajednica Roma i Aškalija
- Uroševac/Ferizaj opština – zajednica Aškalija
- Uroševac/Ferizaj opština – Dubrave – zajednica Aškalija
- Uroševac/Ferizaj opština – Romska zajednica
- Uroševac/Ferizaj opština – Salahane – Romska zajednica
- Uroševac/Ferizaj opština – Salahane – zajednica Aškalija
- Uroševac/Ferizaj opština – Ulica Ali Ibiš – zajednica Aškalija
- Gnjilane/Gjilan opština – Dobrčan – Turska zajednica
- Gnjilane/Gjilan opština – Gjilan/Gnjilane – Romska zajednica
- Novo Brdo opština – Bostane – Romska zajednica
- Vitina/Viti opština – Vrbovac – Romska zajednica

Mitrovica/Mitrovicë

- Mitrovica/Mitrovicë opština – Romski kamp – Romska zajednica
- Mitrovica/Mitrovicë opština – Mitrovica/Mitrovicë – Goranska/Bošnjačka zajednica
- Mitrovica/Mitrovicë opština – Romska zajednica
- Mitrovica/Mitrovicë opština – Mitrovica/Mitrovicë – severni deo – Bošnjačka zajednica
- Mitrovica/Mitrovicë opština – Mitrovica/Mitrovicë – severni deo – Bošnjačka zajednica
- Mitrovica/Mitrovicë opština – Mitrovica/Mitrovicë – severni deo /Česmin Lug – Romska zajednica
- Mitrovica/Mitrovicë opština – Mitrovica/Mitrovicë – južni deo – Bošnjačka zajednica
- Mitrovica/Mitrovicë opština – Mitrovica/Mitrovicë – južni deo 2 Korriku – zajednica Aškalija
- Mitrovica/Mitrovicë opština – Bair – Bošnjačka zajednica
- Mitrovicë/Mitrovica opština – Mitrovica/Mitrovicë – Goranska zajednica
- Mitrovica/Mitrovicë opština – Mitrovica/Mitrovicë – Turska zajednica
- Leposavić/Leposaviq opština – Leposavić kamp – Romska zajednica
- Leposavić/Leposaviq opština – Rvatska – Bošnjačka zajednica

- Vučitrn/Vushtrri opština – Vučitrn/Vushtrri – zajednica Aškalija
- Vučitrn/Vushtrri opština – Bukoš – zajednica Aškalija
- Vučitrn/Vushtrri opština – Stanovci i Ulet – zajednica Aškalija
- Vučitrn/Vushtrri opština – Vučitrn/Vushtrri – Turska zajednica
- Zvečan/Zvečan opština – Žitkovac kamp – Romska zajednica
- Zvečan/Zvečan opština – Žitkovac kamp – Romska zajednica 2

Prizren

- Prizren opština – Prizren – Bošnjačka zajednica
- Prizren opština – Mamuša – Turska zajednica
- Prizren opština – Mamuša – Turska zajednica 2
- Prizren opština – Prizren – Romska zajednica
- Prizren opština – Gornje Ljubinje – Bošnjačka zajednica
- Prizren opština – Gornje Ljubinje – Bošnjačka zajednica 2
- Prizren opština – Mušnikovo – Bošnjačka zajednica
- Prizren opština – Planjane – Bošnjačka zajednica
- Prizren opština – Rečane – Bošnjačka zajednica
- Prizren opština – Bitole – Romska zajednica
- Prizren opština – Prizren – Romska zajednica 3
- Prizren opština – Prizren – Romska zajednica 2
- Prizren opština – Prizren – Turska zajednica
- Prizren opština – Prizren – Turska zajednica 2
- Dragaš/Dragash opština – Globočica – Goranska zajednica 1
- Dragaš/Dragash opština – Globočica – Goranska zajednica 2
- Dragaš/Dragash opština – Vranište – Goranska zajednica

Priština

- Priština/Prishtinë opština – Priština/Prishtinë – zajednica Aškalija/Roma
- Priština/Prishtinë opština – Gračanica – Romska zajednica
- Priština/Prishtinë opština – Gračanica – Romska zajednica 2
- Priština/Prishtinë opština – Gračanica – Romska zajednica 3
- Kosovo Polje/Fushë Kosovë opština – Kosovo Polje/Fushë Kosovë – zajednica Aškalija/Roma
- Kosovo Polje/Fushë Kosovë opština – 28,29 – zajednica Aškalija
- Lipljan/Lipjan opština – Janjevo – Hrvatska zajednica
- Lipljan/Lipjan opština – Livađe – Romska zajednica
- Obilić/Obiliq opština – Plementina kamp – zajednica Aškalija/Roma
- Podujevo/Podujevë opština – Podujevo – zajednica Aškalija/Roma
- Podujevo/Podujevë opština – Batlava – zajednica Aškalija

Pridruživanje / glasovi manjina

Upitnik

Opština: .....

Datum:.....

Deo I Biografski podaci			
Starost:	Pol: F M	Koliko dece:	Da li pripadate manjinskoj zajednici? ko je odgovor da, kojoj: (po izboru)
Bračno stanje:			Ime sela ili grada:
Neoženjen	Oženjen	Razveden-a	Udovac-ica
Obrazovanje:			Upošljen (zaokružite) Da Ne
Osnovna škola	Srednja škola	Universitet	Profesija:

Deo II Opšte informacije o vašoj opštini					
1. Da li je jednostavno otići u vašu opštinu? ☐ Da ☐ Ne Ako nije, molimo Vas razjasnite (npr. previše je daleko, nema transporta, ostalo):					
2. Koliko ste puta posetili zgradu opštine prošle godine? ☐ nikada ☐ jednom ☐ dva puta ☐ tri puta ☐ više puta					
3. Usluge	Jako loše	loše	prosečne	dobre	jako dobre
Održivi ekonomski razvoj					
Vodosnabdevanje					
Smeće					
Lokalni putevi					
Lokalni transport					
Zdravstvo					
Socijalna pomoć					

Deo III Informacije specifične za manjine

1. Komunikacija na jeziku manjina

- a. Da li možete da komunicirate na maternjem jeziku sa službenicima u opštini? Da Ne
- Da li su zvanična dokumenta na vašem jeziku? Da Ne
- c. Da li su znaci koji govore ime vašeg grada/sela ispisani na jašem maternjem? Da Ne
- d. Da li su putokazi na javnim mestima (npr. znaci za puteve, ulice, javne institucije) na vašem maternjem? Po Jo
- e. Komentari

2. Obrazovanje:

- a. Da li vaša deca imaju maternji jezik u predškolskim ustanovama? Da Ne
- b. Da li deca imaju maternji jezik u osnovnoj školi? Da Ne
- c. Da li vaša deca imaju obrazovanje na maternjem jeziku u srednjoj školi? Da Ne
- d. Komentari

3. Kultura

- a. Da li vaša opština organizuje kulturne događaje za vas? Po Jo
- b. Da li vaša opština organizuje neki međukulturni događaj koji je vezan za lokalnu kulturu? Po Jo
- c. Komentari

4. Učestvovanje u opštinskoj strukturi

- a. Da li je Vaša zajednica zastupljena u Skupštini opštine? Da Ne
- Ako jeste:
- Da li je vaš šredstavnik izabran? Da Ne
  - Da li je vaš predstavnik naimenovan? Da Ne
  - Da li je on/ona bio/la u stanju da zastupa interese vaše zajednice? Da Ne
  - Da li je on/ona bio/la u stanju da zastupa interese vaše zajednice? Da Ne
  - Da li je vaša zajednica član komiteta zajednica? Da Ne
- b. Da li članovi vaše zajednice rade kao civilni službenici u vašoj opštini? Da Ne
- c. Da li član vaše zajednice radi na nekoj poziciji u opštini? Da Ne

Region: **Peć****Službeni jezici i predstavnici ne-srpskih manjina**

Opština	Službeni jezici	Predstavnici ne-srpskih manjina	
		Izbrani	Naimenovani
Peć	albanski	1 SDA ¹	2 Bošnjaka, 1 Egipćanin, 1 Rom
Dečane	albanski	1 Bošnjak	N/A
Istok	albanski	1 SDA	1 Egipćanin, 1 Bošnjak (SDA)
Đakovica	albanski	N/A	2 Egipćana

Region: **Prizren****Službeni jezici i predstavnici ne-srpskih manjina**

Opština	Službeni jezici	Predstavnici ne-srpskih manjina	
		Izbrani	Naimenovani
Prizren	albanski, bošnjački, srpski, turski	2 BSDAK ² , 1 DRSM ³	1 Bošnjak, 1 Rom, 2 Turčina
Dragaš	albanski, bošnjački, srpski	3 GIG ⁴ , 2 SDA	N/A

Region: **Mitrovica****Službeni jezici i predstavnici ne-srpskih manjina**

Opština	Službeni jezici	Predstavnici ne-srpskih manjina	
		Izbrani	Naimenovani
Mitrovica	albanski, srpski	N/A	1 Bošnjak iz Prištine
Leposavić	srpski	N/A	1 Bošnjak (JUL) ⁵
Vučitrn	albanski, srpski	N/A	N/A
Zvečan	srpski	N/A	

¹ Stranka demokratske akcije² Bošnjačka partija demokratske akcije Kosova³ Demokratska reformnska partija muslimana⁴ Građanska inicijativa Goranaca⁵ Jugoslovenska levica

Region: **Gnjilane**

Službeni jezici i predstavnici ne-srpskih manjina

Opština	Službeni jezici	Predstavnici ne-srpskih manjina	
		Izbrani	Naimenovani
Gnjilane	albanski, srpski	N/A	1 Rom, 1 Turčin, (KTDP) ⁶
Uroševac	albanski, srpski	N/A	1 Aškalija, 1 Rom
Novo Brdo	albanski, srpski	N/A	1 Rom
Vitina	albanski, srpski	N/A	1 Hrvat

Region: **Priština**

Službeni jezici i predstavnici ne-srpskih manjina

Opština	Službeni jezici	Predstavnici ne-srpskih manjina	
		Izbrani	Naimenovani
Priština	albanski, srpski	N/A	1 Aškalija (PDASHK) ⁷ , 1 Bošnjak (BSDAK), 1 Turčin (KDTP)
Kosovo Polje	albanski, srpski	1 Aškalija (PDASHK)	
Lipljan	albanski, srpski	N/A	1 Aškalija, 1 Hrvat, 1 Rom
Obilić	albanski, srpski		1 Aškalija
Podujevo	albanski	N/A	1 Aškalija

⁶ *Turska demokratska partija Kosova*

⁷ *Demokratske partija Aškalija*

Preporuke iz Lunda o delotvornom učešću nacionalnih manjina u javnom životu

UVOD

U svojim Helsinškim odlukama donetim jula 1992. godine Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OEBS) ustanovila je Visokog komesara za nacionalne manjine kao "instrument za sprečavanje sukoba u najranijoj mogućoj fazi". Ovaj mandat je u velikoj meri nastao kao odgovor na situaciju u bivšoj Jugoslaviji koja bi se, prema nekim strahovanjima, mogla ponoviti bilo gde u Evropi, naročito u državama u procesu tranzicije ka demokratiji i koja je mogla da potkopa obećanja o miru i prosperitetu nagoveštena Pariskom poveljom za novu Evropu koju su šefovi država i vlada usvojili novembra 1990. godine.

Gospodin Maks van der Štul (Max van der Stoel) preuzeo je dužnost prvog Visokog komesara OEBS za nacionalne manjine (VKNM) 1. januara 1993. godine. Na osnovu svog ogromnog ličnog iskustva bivšeg člana Parlamenta, ministra inostranih poslova Holandije, stalnog predstavnika pri Ujedinjenim nacijama i dugogodišnjeg zagovornika ljudskih prava, gospodin Van der Štul je usmerio svoju pažnju na mnoge sporove između manjina i centralnih vlasti u Evropi koji su, po njegovom mišljenju, mogli da prerastu u ozbiljnije sukobe. Radeći nenametljivo, diplomatskim sredstvima, Visoki komesar je razvio svoju aktivnost u više od deset zemalja, uključujući Albaniju, Hrvatsku, Estoniju, Mađarsku, Kazahstan, Kirgiziju, Latviju, Bivšu jugoslovensku republiku Makedoniju, Rumuniju, Slovačku i Ukrajinu. Njegovo delovanje je bilo prevashodno usredsređeno na situacije vezane za pripadnike nacionalnih/etničkih grupa koji čine većinsko stanovništvo u jednoj, a manjinsko stanovništvo drugoj državi, i na taj način ukuljuuju interese vlasti svake od tih država, predstavljajući mogući izvor međudržavnih napetosti, pa čak i sukoba. Zaista, takve napetosti predodredile su veći deo evropske istorije.

Baveći se suštinom napetosti vezanih za nacionalne manjine VKNM pristupa problemu kao nezavistan, objektivan i kooperativan činilac. Mada delatnost VKNM ne predstavlja nadzorni mehanizam, on koristi međunarodne standarde koje su prihvatile sve države kao osnovni okvir analize i temelj svojih pojedinačnih preporuka. S tim u vezi, važno je podsetiti se obaveza koje su prihvatile sve države učesnice OEBS, a posebno Dokumenta iz Kopenhagena usvojenog na Konferenciji ljudske dimenzije OEBS 1990. godine koji, u delu IV, razrađuje detaljne standarde vezane za nacionalne manjine. Sve države OEBS takođe su vezane obavezama Ujedinjenih nacija u domenu ljudskih prava uključujući i manjinska prava, a velika većina država OEBS dodatno je obavezana standardima Saveta Evrope.

Tokom više od šest godina žive aktivnosti VKNM je uočio neka stalna pitanja i teme koja su postala predmet njegove pažnje u velikom broju država u kojima deluje. Među njima su pitanja obrazovanja manjina i upotrebe manjinskih jezika, posebno kao teme od velikog značaja za očuvanje i razvoj identiteta pripadnika nacionalnih manjina. Kako bi ostvario odgovarajuću i celovitu primenu manjinskih prava na području OEBS, VKNM je zatražio od Fondacije za međuetničke odnose - nevladine organizacije koja je ustanovljena 1993. godine s ciljem da pruži posebnu pomoć VKNM - da okupi dve grupe međunarodno priznatih nezavisnih stručnjaka radi izrade dve grupe preporuka:

- *Haških preporuka o pravu nacionalnih manjina na obrazovanje iz 1996. godine i,*
- *Preporuka iz Osla o jezičkim pravima nacionalnih manjina iz 1998. godine.*

Obe grupe preporuka kasnije su poslužile kao okvir prilikom uobličavanja politike i zakonskih tekstova u mnogim zemljama. Tekstovi preporuka prevedeni su na nekoliko jezika i mogu se dobiti od Fondacije za međuetničke odnose bez naknade.

Oblici delotvornog učešća nacionalnih manjina u upravljanju državom predstavljaju treći čest problem koji se javljao u jednom broju slučajeva kojima se bavio VKNM. Kako bi stekao utisak o stavovima i iskustvima država učesnica OEBS o ovom problemu i omogućio državama da razmene svoja iskustva, VKNM i Ured za demokratske institucije i ljudska prava OEBS sazvali su konferenciju svih država OEBS i relevantnih međunarodnih organizacija, u Lokarnu od 17-20. oktobra 1998. godine, pod nazivom "Upravljanje i učešće - objedinjavanje raznolikosti", čiji je domaćin bila Švajcarska konfederacija. Izjava predsedavajućeg, koja je objavljena na kraju konferencije, sažela je teme sastanka i naznačila kako je poželjno razviti "konkretne aktivnosti koje bi trebalo da uslede, uključujući dalju razradu različitih koncepata i mehanizama dobrog upravljanja sa delotvornim učešćem manjina, koje vodi ka objedinjavanju raznolikosti unutar države". U tom cilju, VKNM je pozvao Fondaciju za međuetničke odnose da u saradnji s Institutom za ljudska prava

i humanitarno pravo Raoul Wallenberg, okupi grupu međunarodno priznatih, nezavisnih stručnjaka kako bi razradili preporuke i predočili alternative u skladu s odgovarajućim međunarodnim standardima.

Rezultat ove inicijative jesu Preporuke iz Lunda o delotvornom učešću nacionalnih manjina u javnom životu koje su dobile ime po švedskom gradu u kojem je održan poslednji sastanak stručnjaka kada su uobličene Preporuke. Među njima su se nalazili pravni stručnjaci za odgovarajuću oblast međunarodnog prava, politikolozi stručnjaci za pitanja ustavnog poretka i izborne sisteme i sociolozi koji se bave pitanjima manjina. Grupu stručnjaka, kojom je predsedavao profesor Gudmundur Alfredsson, direktor Raoul Wallenberg instituta, sačinjavali su:

- Profesor Gudmundur Alfredsson (Islandanin), Direktor, Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law, Lund University,
- Profesor Vernon Bogdanor (Britanac), Profesor javne uprave, Oxford University;
- Profesor Vojin Dimitrijević (Jugosloven), Direktor Beogradskog centra za ljudska prava,
- Dr. Asbjørn Eide (Norvežanin), Viši saradnik, Norwegian Institute of Human Rights;
- Profesor Yash Ghai (Kenijac), Sir YK Pao, Profesor javnog prava, University of Hong Kong;
- Profesor Hurst Hannum (Amerikanac), Profesor međunarodnog prava, Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University;
- G-din Peter Harris (Južna Afrika) Viši saradnik, International Institute for Democracy and Electoral Assistance;
- Dr. Hans-Joachim Heintze (Nemac), Director of the Institut für Friedenssicherungsrecht und Humanitäres Völkerrecht, Ruhr-Universität Bochum;
- Profesor Ruth Lapidoth (Izraelac), Profesor međunarodnog prava i rukovodilac Akademskog komiteta, Institute for European Studies, The Hebrew University of Jerusalem;
- Profesor Rein Müllerson (Estonac), Šef katedre za međunarodno pravo, King's College, University of London;
- Dr. Sarlotta Pufferova (Slovakinja), Direktor, Foundation Citizen and Minority/Minority Rights Group;
- Profesor Steven Ratner (Amerikanac), Profesor međunarodnog prava, University of Texas;
- Dr. Andrew Reynolds (Britanac), Docent na katedri javne uprave, University of Notre Dame;
- G-din Miquel Strubell (Španac i Britanac), Direktor, Institute of Catalan Socio-Linguistics, Generalitat de Catalunya;
- Profesor Markku Suksi (Finac), Profesor javnog prava, Åbo Akademi University;
- Profesor Danilo Türk (Slovenac), Professor međunarodnog prava, Ljubljana University;
- Dr. Fernand de Varennes (Kanađanin), Viši predavač- pravnih nauka i Direktor, Asia-Pacific Centre for Human Rights and the Prevention of Ethnic Conflict, Murdoch University;
- Profesor Roman Wieruszewski (Poljak), Direktor, Poznan Human Rights Centre, Polish Academy of Sciences.

Obzirom da su postojeći standardi manjinskih prava sastavni deo ljudskih prava, početno polazište na konsultacijama stručnjaka bila je pretpostavka da države poštuju sve ostale obaveze iz oblasti ljudskih prava, posebno zabranu diskriminacije. Takođe se pošlo od pretpostavke da je konačni cilj svih ljudskih prava pun i slobodan razvoj svake pojedinačne ljudske ličnosti pod jednakim uslovima. Sledstveno tome, podrazumeva se da bi građansko društvo trebalo da bude otvoreno i pokretljivo i na taj način obuhvati sve pojedince, uključujući i pripadnike nacionalnih manjina. Osim toga, kako je cilj dobrog i demokratskog upravljanja da služi potrebama i interesima celog stanovništva, pretpostavlja se da sve vlade nastoje da obezbede što više prilika za moguće učešće onih na koje utiče javno donošenje odluka.

Svrha Preporuka iz Lunda, kao i prethodnih iz Haga i Osla, jeste da ohrabri države i da im pomogne prilikom usvajanja posebnih mera kako bi se ublažile sve napetosti koje se odnose na nacionalne manjine i da na taj način doprinesu osnovnom cilju VKNM na planu sprečavanju sukoba. Preporuke iz Lunda o delotvornom učešću nacionalnih manjina u javnom životu predstavljaju pokušaj da se relativno jednostavnim jezikom razjasni i nadgradi sadržaj manjinskih prava i ostalih standarda, opšteprimenljivih u situacijama kojima se bavi VKNM. Standardi su protumačeni tako kako bi osigurali celovitost svoje primene u otvorenim i demokratskim državama. Preporuke su podeljene u četiri podnaslova koji grupišu dvadesetčetiri preporuke - opšta načela, učešće u donošenju odluka, samouprava i načini da se zajemči tako delotvorno učešće u javnom životu. Osnovna konceptualna podela u okviru Preporuka iz Lunda sledi dva pravca - učešće u upravljanju državom kao celinom i samopuravu u određenim lokalnim i unutrašnjim pitanjima. Moguća su i poznata različita rešenja. U nekoliko preporuka predložene su određene alternative. Sve preporuke bi trebalo tumačiti u skladu sa Opštim načelima iz prvog dela. Detaljnije objašnjenje svake preporuke nalazi se u Objašnjenjima u kojima se izričito ukazuje na odgovarajuće međunarodne standarde.

I. OPŠTA NAČELA

- 1) *Delotvorno učešće nacionalnih manjina u javnom životu predstavlja suštinski deo miroljubivog i demokratskog društva. Iskustva iz Evrope i šire pokazala su da je, u cilju unapređivanja ovog učešća, često potrebno da vlade ustanove posebna rešenja za nacionalne manjine. Ove Preporuke nastoje da olakšaju uključivanje manjina u državne okvire i omogućće manjinama da održe svoj sopstveni identitet i karakteristike, unapređujući na taj način dobro upravljanje i integritet države.*
- 2) *Ove Preporuke zasnovane su na osnovnim principima i pravilima međunarodnog prava, kao što je poštovanje ljudskog dostojanstva, jednakih prava i nediskriminacije, u meri u kojoj ona dotiču prava nacionalnih manjina da učestvuju u javnom životu i da uživaju druga politička prava. Države imaju obavezu da poštuju međunarodno priznata ljudska prava i vladavinu prava, što omoguććava pun razvoj građanskog društva u uslovima tolerancije, mira i napretka.*
- 3) *Onda kada se stvore posebne ustanove koje imaju za cilj da obezbede delotvorno učešće manjina u javnom životu, što može da obuhvati vršenje vlasti ili odgovornost ovih ustanova, one moraju da poštuju ljudska prava svih čije interese dotiču.*
- 4) *Pored identiteta koji ima kao pripadnik određene nacionalne manjine, svaki pojedinac sebe određuje na još mnogo načina. Odluka o tome da li je pojedinac pripadnik manjine, većine ili ni jedno ni drugo, prepušta se pojedincu i ona mu/joj ne može biti nametnuta. Pored toga, niko ne sme biti doveden u položaj da snosi nepovoljne posledice koje bi bile rezultat takvog izbora ili odbijanja da se opredeli.*
- 5) *Kada se stvaraju ustanove i postupci shodno ovim Preporukama, podjednako su važni i sadržina i procedura. Predstavnici vlade i manjina trebalo bi da pristupe sveobuhvatnim, otvorenim i odgovornim konsultacijama kako bi očuvali klimu poverenja. Država mora podsticati javne medije da unapređuju razumevanje među različitim kulturama i da se bave pitanjima važnim za manjine.*

II. UČEŠĆE U DONOŠENJU ODLUKA

A. Rešenja na nivou centralnih vlasti

- 6) *Države moraju da obezbede manjinama da se čuje njihov delotvoran glas na nivou centralnih vlasti, što se, prema potrebi, može ostvariti posebnim rešenjima. U zavisnosti od okolnosti, ovakva rešenja mogu da obuhvate:*
  - * *posebnu zastupljenost nacionalnih manjina, tako što bi, na primer, postojao utvrđen broj mesta u jednom ili oba doma skupštine ili u skupštinskim odborima i druge oblike zajemčenog učešća u zakonodavnom procesu;*
  - * *formalne ili neformalne dogovore o tome da se pripadnicima nacionalnih manjina dodeli određeni broj mesta u vladi, u vrhovnom ili ustavnom sudu, odnosno nižim sudovima, kao i prilikom imenovanja za savetodavne i ostale više organe;*
  - * *mehanizme koji bi obezbedili da se interesi manjina razmatraju u okviru odgovarajućih ministarstava, tako što bi, na primer, postojali službenici zaduženi za pitanja manjina ili izradu trajnih uputstava; i*
  - * *posebne mere za učešće manjina u državnoj službi, kao i objavljivanje propisa javnih službi na jezicima nacionalnih manjina.*

B. Izbori

- 7) *Iskustva u Evropi i drugde pokazuju značaj izbornog procesa za olakšavanje učešća manjina u političkom životu. Države će garantovati pravo licima koja pripadaju nacionalnim manjinama da učestvuju u vođenju javnih poslova, što obuhvata prava da bez diskriminacije glasaju i da se kandiduju za javne funkcije.*

- 8) *Propisi o osnivanju i aktivnostima političkih partija moraju da budu u skladu s načelom međunarodnog prava o slobodi udruživanja. Ovo načelo obuhvata slobodu stvaranja partija koje se temelje na pripadnosti zajednici, kao i partija koje se isključivo ne poistovećuju sa interesima određene zajednice.*
- 9) *Izborni sistem mora da olakša manjinama predstavljanje i uticaj.*
- * *Tamo gde se manjine nalaze na kompaktnoj teritoriji, izborne jedinice u kojima se bira po jedan predstavnik mogle bi da obezbede njihovu dovoljnu zastupljenost.*
  - * *Proporcionalni izborni sistem, u kojem procenat glasova koje jedna partija dobije odlučuje o broju osvojenih poslaničkih mesta, može da pomogne boljoj zastupljenosti manjina.*
  - * *Neki oblici preferencijalnog glasanja u kojima glasači rangiraju kandidate po sopstvenom izboru omogućavaju bolju zastupljenost manjina u vlasti i mogu da olakšaju saradnju između zajednica.*
  - * *Niži brojčani prag zastupljenosti u zakonodavnom telu može da ojača uključivanje nacionalnih manjina u proces upravljanja.*
- 10) *Geografske granice izbornih oblasti trebalo bi da olakšaju pravednu zastupljenost nacionalnih manjina.*

C. Rešenja na regionalnom ili lokalnom nivou

- 11) *Države bi trebalo da usvoje mere koje bi unapredile učešće nacionalnih manjina na regionalnim i lokalnim nivoima poput onih koje su već pomenute u pogledu centralnih vlasti (paragrafi 6-10). Strukture i procedure donošenja odluka regionalnih i lokalnih vlasti moraju da budu transparentne i dostupne kako bi podstakle učešće manjina.*

D. Savetodavna i konsultativna tela

- 12) *Države bi trebalo da ustanove savetodavna ili konsultativna tela u odgovarajućim institucionalnim okvirima, koji bi služila kao kanali za dijalog između vladinih organa i nacionalnih manjina. Ova tela bi takođe mogla da uključuje i posebne komitete koji bi se bavili takvim pitanjima kao što su stambeni problemi, zemljište, obrazovanje, jezik i kultura. Sastav ovih tela bi trebalo da odslikava njihovu namenu i da doprinese delotvornijoj komunikaciji i unapređivanju interesa manjina.*
- 13) *Ova tela bi trebalo da budu osposobljena da pokreću pitanja kod onih koji donose odluke, pripremaju preporuke, formulišu zakonodavne i druge predloge, nadgledaju razvoj i daju stavove o predlozima vladinih odluka koje mogu direktno ili indirektno uticati na manjine. Predstavnici vlasti bi trebalo da redovno konsultuju ova tela u pogledu zakonodavnih i administrativnih mera koje se tiče manjina kako bi izašli u susret stavovima manjina i doprineli izgradnji poverenja. Za delotvorno funkcionisanje ovih tela potrebno je obezbediti odgovarajuća sredstva.*

III. SAMOUPRAVA

- 14) *Delotvorno učešće manjina u javnom životu može zahtevati neteritorijalna ili teritorijalna rešenja samouprave, ili kombinaciju ta dva tipa. Države bi trebalo da za to obezbede odgovarajuća sredstva.*
- 15) *Za uspeh ovih rešenja presudno je da predstavnici vlade i manjina priznaju potrebu za jedinstvenim i centralizovanim odlukama u nekim oblastima upravljanja, ali i prednosti raznolikih odluka u nekim drugim oblastima.*

- * *Funkcije koje po pravilu obavljaju centralne vlasti obuhvataju odbranu, spoljne poslove, imigraciju i carinu, makroekonomsku politiku i monetarna pitanja.*
  - * *Ostale funkcije, kao što su one niže pomenute, mogu da obavljaju manjine ili teritorijalne uprave, samostalno ili zajedno sa centralnim vlastima.*
  - * *Funkcije mogu da budu raspoređene asimetrično, u zavisnosti od različitih situacija u kojima se nalaze manjine u okviru iste države.*
- 16) *Bilo da su teritorijalne ili neteritorijalne, ustanove samouprave moraju se zasnivati na demokratskim načelima kako bi se osiguralo da one zaista odslikavaju stavove dotičnog stanovništva.*

B. Neteritorijalna rešenja

- 17) *Neteritorijalni oblici uprave korisni su za očuvanje i razvoj identiteta i kulture nacionalnih manjina.*
- 18) *Oblasti na koje bi se najbolje moglo uticati uspostavljanjem ovakvih rešenja obuhvataju obrazovanje, kulturu, upotrebu manjinskog jezika, veru i ostala pitanja ključna za identitet ili način života nacionalnih manjina.*
- * *Pojedinci i grupe imaju pravo na izbor korišćenja svojih imena na manjinskom jeziku i pravo da dobiju zvanično priznanje svog imena.*
  - * *Uzimajući u obzir odgovornost vladinih tela da postave obrazovne standarde, ustanove predstavnika manjina mogu da odrede nastavni program u oblastima manjinskih jezika, kulture ili u obe ove oblasti.*
  - * *Manjine mogu da odrede i upotrebljavaju svoje sopstvene simbole i uživaju ostale oblike kulturnog izražavanja.*

B. Teritorijalna rešenja

- 19) *Sve demokratske države imaju rešenja za upravljanje na različitim teritorijalnim nivoima. Iskustva u Evropi i drugde pokazuju vrednost takvog premeštanja određenih zakonodavnih i izvršnih funkcija sa centralnog na regionalni nivo koje prevazilazi puku decentralizaciju administracije centralnih vlasti iz prestonice na regionalne ili lokalne urede. Oslanjajući se na princip subsidijarnosti, države bi trebalo da blagonaklono razmotre takav prenos ovlašćenja, uključujući i specifične funkcije samouprave, posebno tamo gde bi to ojačalo ovalšćenja manjina u pitanjima koja ih se tiču.*
- 20) *Odgovarajuće lokalne, regionalne ili autonomne uprave koje odgovaraju specifičnim istorijskim i teritorijalnim okolnostima u kojima se nalaze nacionalne manjine, mogu da preuzmu jedan broj funkcija kako bi delotvornije odgovorile zahtevima manjina.*
- * *Funkcije u kojima takva administracija može preuzeti prvenstvenu ili značajnu nadležnost uključuju obrazovanje, kulturu, upotrebu manjinskog jezika, čovekovu okolinu, lokalno planiranje, prirodne resurse, ekonomski razvoj, funkciju lokalne policije i stanovanje, zdravstvo i ostale socijalne službe.*
  - * *Funkcije koje se dele sa centralnim i regionalnim vlastima obuhvataju poreze, organizaciju sudstva, turizam i transport.*
- 21) *Lokalne, regionalne i autonomne vlasti moraju da poštuju i osiguraju ljudska prava svih lica, uključujući i prava svake manjine pod njihovom nadležnošću.*

IV. GARANCIJE

A. Ustavna i pravna zaštita

- 22) *Rešenja koja regulišu samoupravu trebalo bi uspostaviti zakonom i ona, po pravilu, ne bi trebalo da se menjaju na isti način kao i bilo koji drugi zakon. Rešenja za unapređenje učešća manjina u procesu donošenja odluka mogu se ustanoviti zakonom ili na drugi odgovarajući način.*
- * *Rešenja koji se usvajaju ustavnim odredbama po pravilu zahtevaju veći stepen društvene ili parlamentarne podrške za njihovo usvajanje ili izmenu.*
  - * *Promene rešenja koja regulišu samoupravu a koja su ustanovljena zakonom često zahtevaju podršku kvalifikovane većine zakonodavnog tela, autonomnog tela ili tela koje predstavljaju nacionalne manjine, ili oba ova organa.*
  - * *Periodični nadzor rešenja koja regulišu samoupravu i učešće manjina u donošenju odluka mogu da omogućće da se ustanovi da li bi takva rešenja trebalo promeniti u svetlu stečenih iskustava i izmenjenih okolnosti.*
- 23) *Mogu se razmotriti privremena ili postepena rešenja koji bi omogućila proveru i razvoj novih oblika učešća. Ovakva rešenja mogu se uspostaviti zakonskim putem ili na neformalan način u određenom vremenskom periodu, tako da se mogu produžavati, menjati ili okončati u zavisnosti od postignutog uspeha.*

B. Pravni lekovi

- 24) *Delotvorno učešće nacionalnih manjina u javnom životu zahteva ustanovljene kanale konsultacija radi sprečavanja sukoba i rešavanja sporova, kao i mogućnost ad hoc ili alternativnih mehanizama kada je to neophodno. U ove metode spadaju:*
- * *rešavanje sporova sudskim putem, poput sudskog nadzora nad delatnostima zakonodavne ili upravne vlasti, što podrazumeva da država poseduje nezavisno, dostupno i nepristrasno sudstvo čije se odluke poštuju; i*
  - * *dodatne mehanizme za rešavanje sporova, kao što su, na primer, pregovori, utvrđivanje činjenica, posredovanje, arbitraža, ombudsman za nacionalne manjine, i specijalne komisije koje mogu da posluže kao mesta i mehanizmi za rešavanje pritužbi vezanih za pitanja upravljanja.*

OSTALA IZDANJA:

Myntti, Kristian (2001)

Komentar na preporuke sačinjene za efikasno učešće nacionalnih manjina u javnom životu,

Institut za ljudska prava, Univerzitet Abo Akademi, Turku/Abo

OEBS – Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (2001)

Vodič za pomoć nacionalnim manjinama za učešće u izbornom procesu,

Varšava (www.osce.org/odihr/documents/guidelines/gl_nmpa_eng.pdf)

Ghai, Yash (2001)

Javni nastup i manjine,

Grupa za manjinska pitanja, London (www.minorityrights.org)

Dimitrijevic, Nenad (ed) (2000)

Uprava multi-etničkim lokalnim zajednicama u zemljama bivše Jugoslavije,

Lokalna uprava i Inicijativa za reforme javnih usluga – Institut otvorenog društva, Budimpešta (<http://lgi.osi.hu/publications/default.asp?id=26>)

Biro, Anna-Maria i Kovacs, Petra (eds) (2001)

Različitosti na delu: Lokalna javna uprava multi-etnička zajednica u centralnoj i istočnoj Evropi,

Lokalna uprava i Inicijativa za javne službe – Institut otvorenog društva, Budimpešta (<http://lgi.osi.hu/publications/default.asp?id=18>)

Lokalna uprava ukratko

Tromesečni politički žurnal, Inicijativa lokalne uprave i javnih usluga – Institut otvorenog društva, Budimpešta (<http://lgi.osi.hu/publications/default.asp?idx=inseries&id=4>)

